

বিশ্ব

অর্থনৈতিক গাঁথনি

ছোভিয়েত ইউনিয়ন

আল্লা বইচেনকো

ছোভিয়েত দেশ পুস্তিকা

1986

USSR in the World Economic Structure
(Assamese)

সূচীপত্ৰ

ভৱিষ্যতবাণী সত্ত্বেও	...	১
ছোভিয়েত ইউনিয়নে কি কিনে আৰু কি বেচে ?	...	২
পাৰস্পৰিক অৰ্থ নৈতিক সাহায্য পৰিষদ :		
অৰ্থ নৈতিক সংহতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব	...	১০
সহযোগিতাই প্ৰগতি ক্ষিপ্ৰতৰ কৰে	...	২১
ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজৰ		
সহযোগিতাই দুয়োপক্ষকে উপকৃত কৰে	...	২৭
অৰ্থনৈতিক অৱবোধ নীতিয়ে কি কৰে	...	৩৫

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ কলিকতাত থকা বাতৰি যোগনিয়াৰ বিভাগৰ হৈ
ই. পি. পেঞ্চনিনবদ্বাৰা 'ছোভিয়েত দেশ' অফিচ, ১৮ শ্ৰমথেশ বৰুৱা সৰণি,
কলিকতা-৭০০০১২ৰপৰা প্ৰকাশিত আৰু তেওঁৰদ্বাৰা পূৰ্বোদয় প্ৰেছ,
১০ কৈলাস বহু ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬ত ছপা।

ভবিষ্যতবাণী সত্ত্বেও

১৯১৭ চনৰ নভেম্বৰ মাহৰ ৭ তাৰিখে বাছিয়াত থকা আমেৰিকান বাষ্ট্ৰদূত ডেভিড আৰ ফ্ৰেনচিচে এই বুলি ভবিষ্যতবাণী কৰিছিল যে বাছিয়াত সত্ত্বেও সংঘটিত হোৱা সমাজতান্ত্ৰিক বিপ্লৱ মাত্ৰ পাঁচ দিনৰ ভিতৰতে পৰাভূত হ'ব। বাছিয়াৰ এই সমাজ-তান্ত্ৰিক বিপ্লৱেই উদ্বোধনপতি তথা গ্রাম্য বুৰ্জোৱাসকলক ক্ষমতাচ্যুত কৰি মেহনতি জনগণক শাসনাধিষ্ঠ কৰিছিল।

* বিপ্লৱৰ শত্ৰুসকলে ইয়াক মাথোন মৌলিক ভাবেই হেয় প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ প্ৰচেষ্টা চলোৱা নাছিল : তৰুণ সমাজবাদী বাষ্ট্ৰখনৰ বিৰুদ্ধে সাম্ৰাজ্যবাদীসকলে সেই সময়ত আৰম্ভ কৰা হস্তক্ষেপৰ নীতি আৰু পৰৱৰ্তী কালছোৱাত আৰম্ভ কৰা অৰ্থনৈতিক তথা ৰাজনৈতিক অববোধৰ কাৰ্য্যৰ কথা সোঁৱৰণ কৰিলেই এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰে।

১৯২০ চনত, বাছিয়া ভ্ৰমণ কালত বৃটিচ লিথক এইছ জি ৰেলচে এনে ধাৰণা কৰিছিল যে বাছিয়া একেবাবে পতনৰ অৱস্থাত। সেইসময়ত, বাষ্ট্ৰখন, নিশ্চয় বিপুল সমস্যাৰাজীৰ সন্মুখীন হৈছিল—শীত, দুৰ্ভিক্ষ, নিবহুৱা সমস্যা আৰু মূদ্ৰাস্ফোতি, ধ্বংসাত্মক কাৰ্য্য তথা বহি শক্তিৰ দ্বাৰা পৰিপুষ্ট প্ৰতি-বিপ্লৱৰ বিৰুদ্ধে বাষ্ট্ৰখনে জীৱন মৰণ সংগ্ৰামৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হৈছিল।

এনে প্ৰতিকূল পৰিস্থিতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিততো বাষ্ট্ৰখনে সমগ্ৰ বাছিয়াক ১০ৰ পৰা ১৫ বছৰৰ ভিতৰত সম্পূৰ্ণৰূপে বৈদ্ৰাতিকৰণ কৰাৰ পৰিকল্পনা গ্ৰহণ কৰিছিল। (জি অ' ই এল আৰ অ')।* পশ্চিমীয়া পৰ্য্যবেক্ষকসকলে এই পৰিকল্পনাক 'কল্পনাশ্ৰবণ' আখ্যা দিছিল, যদিও আজিৰ পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাবোৰৰ তুলনাত উপৰোক্ত বৈদ্ৰাতিকৰণৰ পৰিকল্পনাৰ লক্ষ্য পৰিমিত ধৰণৰ আছিল। ইয়াৰ ফলাফল সৰ্বজনবিদিত—সকলো লক্ষ্য (কেৱল মাত্ৰ শক্তি উদ্বোধন নহয়) সফলভাৱে সম্পূৰ্ণ হৈছিল।

পশ্চিমীয়া শক্তিসমূহে ভাবিছিল যে দেশখনৰ প্ৰথম পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনা অকৃতকাৰ্য্য হ'ব। কিন্তু কাৰ্য্যতঃ এই পৰিকল্পনা মাত্ৰ ৪ বছৰ ৩ মাহৰ ভিতৰতে সম্পূৰ্ণ হৈ উঠে (১৯২৯-১৯৩২)। ইয়াৰ উপৰিও ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ গতিশীল তথা স্থিৰ উন্নত

* জি অ' ই এল আৰ অ' বা বৈদ্ৰাতিকৰণৰ বাবে বাছিয়াৰ জাতীয় আঁচনি। ছোভিয়েত অৰ্থনীতি পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাত তথা উন্নয়নৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা প্ৰথম দীৰ্ঘম্যাদী বিস্তৃত আঁচনি ১৯২০ চনত লেনিনৰ তত্ত্বাবধানত সম্পূৰ্ণ ৰূপ দিয়া হৈছিল।

অর্থনীতিৰ বাবে সেই কালছোৱাত পুঞ্জিবাদী ৰাষ্ট্ৰসমূহত দেখা দিয়া অর্থনৈতিক সংকটৰপৰা ছোভিয়েত ইউনিয়ন সম্পূৰ্ণৰূপে মুক্ত আছিল। ১৯৩০ চনত ছোভিয়েত ইউনিয়নে নিবন্ধৰা সমস্যাৰ দেশখনৰপৰা চিৰদিনৰ বাবে নিমূল কৰে। আনহাতে সেই কালছোৱাত দেখা দিয়া আৰ্থিক অবনতি বা মন্দা অর্থনীতিৰ বাবে পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰসমূহত নিবন্ধৰা সমস্যা সৰ্বোচ্চ সীমা পাইগৈ (১৯২৯-১৯৩৩)।

দ্বিতীয় পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ কালছোৱাত (১৯৩৩-১৯৩৭) ছোভিয়েত ইউনিয়ন আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ পিচতে দ্বিতীয় বৃহৎ উদ্যোগিক শক্তিকৰূপে পৰিগণিত হয়। মূঠতে, বিভিন্ন ধৰণৰ অস্ত্ৰবিধা অতিক্ৰম কৰিব লগা হলেও, ৰাষ্ট্ৰখনে উদ্যোগিকৰণৰ উপৰিও যৌথ কৃষি ব্যৱস্থা প্ৰতিষ্ঠাকৰণ আৰু সাংস্কৃতিক বিপ্লৱৰ ক্ষেত্ৰত কৰ্মকাণ্ডৰূপে অগ্ৰসৰ হৈছিল। বহুজাতিক দেশখনৰ গোটেই অংশই পৰিবৰ্তনৰ গতিত ক্ষিপ্ৰতাৰে অগ্ৰসৰ হৈছিল, আনকি এসময়ত সম্পূৰ্ণৰূপে পিচপৰা বুলি জনাজাত ইয়াৰ 'সীমান্তবৰ্তী' অঞ্চলসমূহো, এই ক্ষেত্ৰত, সমগতিত আগবাঢ়িছিল। দেশখনৰ প্ৰগতিত নাংছী আক্ৰমণে বিস্তৰ ক্ষতিসাধন কৰিছিল। ১৯৪১ চনত নাংছী জাৰ্মানী আৰু ইয়াৰ মিত্ৰ শক্তিয়ে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ আৰম্ভ কৰিছিল। এই যুদ্ধ ১৪১৮ দিন ধৰি চলিছিল।

এই যুদ্ধৰ ফলশ্ৰুতি হিচাবে ছোভিয়েত ইউনিয়নে অবিধ্বাসযোগ্য দুখ-দুৰ্দশা সহ্য কৰিব লগা হৈছিল। ছোভিয়েত ইউনিয়নে নিজৰ দেশক মুক্ত কৰাৰ উপৰিও অন্যান্য ৰাষ্ট্ৰকো নাংছী দাসত্বৰপৰা মুক্তি লভাত সাহায্য আগবঢ়াইছিল। এই দেশে, এই যুদ্ধৰ ফলত, দেশৰ মূঠ জনসংখ্যাৰ ১০ শতাংশ আৰু জাতীয় সম্পদৰ ৩০ শতাংশ হেৰুৱাব লগা হৈছিল। সেইসময়ত পশ্চিমীয়া পণ্ডিতসকলে ভৱিষ্যতবাণী কৰিছিল যে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ নিজা অর্থনীতিৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে ২৫ৰপৰা ৫০ বছৰ সময়ৰ প্ৰয়োজন হ'ব। কিন্তু, এই ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকে পুনৰ সমাজবাদৰ সজীৱনী শক্তিক কমকৈ মূল্যায়ন কৰিছিল। এটা পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ ভিতৰতে (১৯৪৬-১৯৫০) ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অর্থনীতি পুনৰ সজীব হৈ উঠিল। আনকি কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত ই ১৯৪০ চনৰ সীমাও চেৰাই গ'ল।

অৱশ্যে, একেবাৰতে সকলোবোৰ ক্ষয়-ক্ষতি পূৰণ কৰাটো আছিল অসম্ভৱ। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধত ২০ নিযুত ছোভিয়েত পুৰুষে জীৱন হেৰুৱাব লগা হৈছিল। বিস্তৃত অঞ্চলত জনসংখ্যাৰ হ্ৰাস আৰু জনশক্তিৰ অভাৱে নতুন অর্থনৈতিক আঁচনি গঢ়াত, উদ্যোগ প্ৰতিষ্ঠা কৰাত, সমগ্ৰ উদ্যোগসমূহৰ বিকাশ ঘটোৱাত আৰু ছাইবেৰিয়াৰ প্ৰাকৃতিক সম্পদৰাজীৱ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। আনকি, ৰাষ্ট্ৰখনে বৰ্তমান সম্মুখীন হোৱা সমস্যাসমূহো, ঘাইকৈ, ১৯৪১-১৯৪৫ চনৰ ধ্বংসাত্মক যুদ্ধৰ

ফলতেই উদ্ভৱ হোৱা। ইয়াৰ জনসংখ্যাজনিত প্ৰতিধ্বনি এতিয়াও শুনিবলৈ পোৱা যায়। ৬০ৰ দশকত জন্মগ্ৰহণ কৰা, আজিৰ জনসংখ্যাৰ, কম সংখ্যক জনগণৰ পিতৃ-পুৰুষসকলহে দ্বিতীয় মহাসমৰৰ কালত জন্ম হৈছিল। তেতিয়া জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ হাৰ আছিল নিচেই কম।

যি কি নহওক, ছোভিয়েত ইউনিয়নে অবিৰতভাৱে ক্ৰমবৰ্ধমান গতিত, বিশাল কাৰ্য্যক্ষেত্ৰত, বিস্তৃত কৰ্মহীণী বিশ্বাসেৰে সৈতে সম্পাদন কৰি গৈছে। এই ক্ষেত্ৰত অনিচ্ছাকৃত ভাৱে এইছ. জি. ৱেলচৰ মন্তব্য সোঁৱৰিব পাৰি,—ছোভিয়েত শাসনৰ প্ৰতি থকা তেওঁৰ নিৰাশাবাদী মনোভাব স্বত্বেও এইছ. জি. ৱেলচে স্বীকাৰ কৰিছিল যে সাম্যবাদৰ মাজত এক প্ৰচণ্ড সৃষ্টিশীল সম্ভাৱনা নিহিত আছে।

সত্তৰ বছৰতকৈও কম এক ঐতিহাসিক সময়ৰ ভিতৰত ছোভিয়েত জনগণে তেওঁলোকৰ দেশখনক পৃথিৱীৰ এক বৃহৎ উদ্যোগিক শক্তিলৈ ৰূপায়িত কৰিলে। উদ্যোগিক সামগ্ৰী উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন ইউৰোপৰ ভিতৰত প্ৰথম আৰু পৃথিৱীৰ ভিতৰত দ্বিতীয়। ১৯১৩ চনৰ প্ৰাক-বিপ্লৱ কালছোৱাত বিশ্বৰ মূঠ উৎপাদনৰ ৪ শতাংশতকৈ সামান্য বেছিহে ৰাছিয়াত উৎপাদিত হৈছিল। বৰ্তমান এই ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ স্থান আমেৰিকাৰ পিচতেই। ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানী, ফ্ৰান্স আৰু ইংলেণ্ড, এই ক্ষেত্ৰত, সমুগীয়াভাবেই ছোভিয়েত ইউনিয়নতকৈ পিচত। উদ্যোগিক উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু আমেৰিকাৰ মাজত থকা পাৰ্থক্যও ক্ৰমেই কমি আহিছে।

বৰ্তমান বিশ্বৰ মূঠ উদ্যোগিক উৎপাদনৰ এক-পঞ্চমাংশ উৎপাদিত হয় ছোভিয়েত ইউনিয়নত। সামগ্ৰিক উৎপাদনৰ হাৰ তথা জনমূৰি উদ্যোগিক উৎপাদনৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত জাপান বাদে অন্যান্য সকলো পুঞ্জিবাদী দেশতকৈ ছোভিয়েত ইউনিয়ন শীৰ্ষস্থানত। কিছুমান বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ বস্তুৰ উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ স্থান ক্ৰমেই উৰ্ধগামী হবলৈ ধৰিলে। বৰ্তমান বৈদ্যুতিক শক্তি উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ স্থান আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ পিচতে, য'ত নেকি ১৯১৩ চনত বিদ্যুৎ উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্বৰ ভিতৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ স্থান আছিল অষ্টম। বহু বছৰ ধৰি তীখা আৰু খনিজ-লো উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নে বিশ্বৰ ভিতৰত প্ৰথম স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে।

বৰ্তমান তেল তথা ঘন গেছ, লো, মেঙ্গানিজ, কাঠ, খনিজ সাৰ, চিমেন্ট, উলৰ কাপোৰ, চামৰাৰ জোতা-চেঙেল, জন্তুৰ চৰ্বি আৰু অন্যান্য বহু সামগ্ৰীৰ উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত যুক্তৰাষ্ট্ৰ বিশ্বৰ ভিতৰত প্ৰথম।

১৯৭৯ চনৰ পৰা ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সৰ্বমুঠ জাতীয় উৎপাদন ১,০০০,০০০

নিযুক্ত কৰল (বৰ্তমান মূল্য) মূল্যতকৈ বেছি হ'ব ধৰিছে। ১৯৮৪ চনত বাছিয়াৰ জাতীয় আয়ৰ পৰিমাণ আছিল ৪৯৬,০০০ নিযুক্ত কৰল।

শ্ৰমিকৰ উৎপাদনশীলতাও ছোভিয়েত ইউনিয়নত ক্ৰমান্বয়ে বৃদ্ধি পাইছে। ই বৰ্তমান ১৯৪০ চনৰ পৰ্যায়তকৈ ১১ গুণ বেছি। ১৯৮৫ চনত, প্ৰায়, সম্পূৰ্ণ জাতীয় আয় তথা উদ্যোগিক উৎপাদনৰ ৯৫ শতাংশ শ্ৰমিকৰ উৎপাদনশীলতাৰ বৃদ্ধিৰ যোগেদি লাভ কৰা হৈছিল।

ছোভিয়েত অৰ্থনীতি গাৰ্গ'নিৰ পিনৰপৰা বিভিন্ন শাখাত বিভক্ত। বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী উন্নতিৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় উদ্যোগসমূহৰ অধিত বেগত উন্নতি সাধন কৰা হৈছে। এইবিলাকৰ ভিতৰত আছে শক্তি উদ্যোগ, তেল আৰু বাসায়নিক উদ্যোগ, কাৰিকৰী ইঞ্জিনিয়াৰিং আৰু ধাতু উদ্যোগ। সাম্প্ৰতিক কালছোৱাত ইলেকট্ৰনিক শিল্পৰ কাৰিকৰী দিশৰ মানো উন্নত হৈছে। ১৯৭০ চনৰ মাজভাগত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিশেষজ্ঞসকলে এনে ধৰণে মূল্যায়ন কৰিছিল যে ছোভিয়েত ইউনিয়ন মাইক্ৰ ইলেকট্ৰনিকচৰ ক্ষেত্ৰত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰতকৈ আঠবৰপৰা দহ বছৰ পিচ পৰা। কিন্তু ১৯৭৯ চনত, ছোভিয়েত ইউনিয়নত উৎপাদিত কিছুমান পূৰ্ণ আবৰ্ত পৰ্য্যবেক্ষণ কৰি মন্তব্য কৰে যে এই ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন দুই-তিনি বছৰহে পিচ পৰি আছে। ১৯৮১ চনৰ জানুৱাৰী মাহত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ইলেকট্ৰনিকচ আলোচনীত এইকথা উল্লেখ কৰে যে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সমপৰ্য্যায়ৰ পূৰ্ণ-আবৰ্ত উৎপাদন কৰিবৰ বাবে আৱশ্যকীয় সঁজুলি তথা দক্ষ-বাক্তি ছোভিয়েত ইউনিয়নতো আছে।

প্ৰতি চেকেণ্ডত ২.০ নিযুক্ত কৰ্ম পৰিচালনা কৰিব পৰা পি এচ—২০০০ কম্পিউটাৰ উৎপাদনৰ কাম ছোভিয়েত ইউনিয়নত ইতিমধ্যে আৰম্ভ হৈছে।

এইক্ষেত্ৰত, ছোভিয়েত ইউনিয়নে বিশ্বত এক উচ্চমান-সম্পন্ন কাৰিকৰী কৃতকাৰ্য্যতা লাভ কৰাৰ আন এটা উদাহৰণ আছে। সম্প্ৰতি ছোভিয়েত ইউনিয়নে অন্য দেশৰ তুলনাত, যথেষ্ট পৰিমাণে বিভিন্ন ধৰণৰ ইলেক্ট্ৰ'ফিজিকেল আৰু ইলেক্ট্ৰ'কেমিকেল যন্ত্ৰ তৈয়াৰ কৰিছে, যদিও কুৰি বছৰৰ আগতে মাত্ৰ কেইজনমান বিশেষজ্ঞইহে এইবোৰ বিষয়ে জানিছিল। উদাহৰণ স্বৰূপে, নতুন ধৰণৰ ইলেক্ট্ৰ'কেমিকেল যন্ত্ৰৰ সঠিকতা আৰু স্বয়ংক্ৰিয়তাৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন পশ্চিমীয়া দেশৰ দ্বাৰা অপ্ৰতিদ্বন্দিত। যুগ্মীয় তৰঙ্গ কঁপনিৰ কাৰ্য্যপদ্ধতিৰ ভিত্তিত নিৰ্মিত নক্সাই, সঠিক কাৰ্য্য পদ্ধতিত, বিশেষভাৱে জটিল যন্ত্ৰসমূহৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োজনীয় শ্ৰমৰ পৰিমাণ হ্ৰাস কৰাৰ উপৰিও সঠিক কাৰ্য্য পদ্ধতি বহুগুণে বৃদ্ধি কৰি তুলিছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্বৰ আগবঢ়ুৱা

দেশবোৰৰ অন্যতম। বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ বছৰেকীয়া বায় বিশ্বৰ গড় বায়তকৈ বেছি। ছোভিয়েত ইউনিয়নত প্ৰচুৰ পৰিমাণৰ বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সম্ভাৱনীয়তাও আছে। ইয়াত প্ৰায় ১,৫০০,০০০ অৰ্থাৎ পৃথিৱীৰ এক-চতুৰ্থাংশ গৱেষক আছে। গৱেষকসকলৰ গৱেষণা তথা উন্নয়নৰ কাম সহস্ৰ গৱেষণা কেন্দ্ৰত চলাই থকা হৈছে। ইয়াত প্ৰায় ২৫০ টা উৎপাদন সম্পৰ্কীয় গৱেষণা সমিতি আছে। তাৰোপৰি ২০০ উচ্চ শিক্ষাৰ্জন আৰু ৪০,০০০ নক্সা সম্পৰ্কীয় বিভাগ আছে।

১৯৫০ৰ দশকৰ মাজভাগত বহুতো পশ্চিমীয়া বিজ্ঞ বিশেষজ্ঞই, বিজ্ঞান তথা প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ মূল বিভাগ সমূহত, ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ উন্নতিত আচৰিত হৈ পৰিছিল। যিহেতু এইপোৰ বিষয়ত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ আধাগতি আশা কৰা হৈছিল। প্ৰকৃতৰ্থত, ছোভিয়েত ইউনিয়নেই শান্তিপূৰ্ণ আনৰিক প্ৰযুক্তিবিজ্ঞা তথা মহাকাশ অভিযানৰ ক্ষেত্ৰত এটা নতুন যুগৰ সূচনা কৰে। ১৯৫৪ চনত, ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অবনিয়ন্ত্ৰ মহানগৰীত প্ৰতিষ্ঠিত বিশ্বৰ প্ৰথমটো আনৰিক শক্তি কেন্দ্ৰই ইয়াৰ কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰে। ১৯৫৭ চনত ছোভিয়েত ইউনিয়নে বিশ্বৰ প্ৰথমটো কৃত্ৰিম উপগ্ৰহ মহাকাশলৈ নিক্ষেপ কৰে। ১৯৬১ চনত ছোভিয়েত নাগৰিক, মহাকাশচাৰী ইউৰি গাগাৰিনে পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে মহাকাশ পৰিভ্ৰমণ কৰে। ১৯৭৭ চনৰ আগষ্টত আনৰিক শক্তিসম্পন্ন ছোভিয়েত আইচব্ৰেকাৰ আৰ্কটিকাই (সম্প্ৰতি সিন্ডনিদ ব্ৰেজনেভ) উত্তৰ মেৰুতকৈ এক যুগান্তকাৰী যাত্ৰা কৰে; ১৯৮২ চনৰ মাৰ্চ মাহত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ এক স্বয়ংক্ৰিয় মহাকাশ কেন্দ্ৰক শুক্ৰ গ্ৰহত অবতৰণ কৰোৱা হয়। ইত্যাদি।

বৈজ্ঞানিক তথা প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ বিপ্লৱক ক্ৰমবৰ্ধমান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত মৌলিক গৱেষণাই হৈছে প্ৰাৰম্ভিক বিন্দু। আনৰিক পদাৰ্থবিজ্ঞানৰ বিকাশৰ দ্বাৰা ইয়াৰ ব্যাখ্যা দাঙি ধৰিব পৰা যায়। বিকিৰণৰ স্বৰূপ, বিভক্তিকৰণ প্ৰতিক্ৰিয়া নিয়ন্ত্ৰণ, ইউৰেনিয়াম আইচ'টপ নিয়ন্ত্ৰণ, আনৰিক বিয়েক্টৰৰ গঠন আদিৰ পৰীক্ষা সম্পৰ্কীয় সমস্যা আৰু জটিল তত্ত্বগত বৈজ্ঞানিক সমস্যা আদিৰ বিস্তৃত ক্ষেত্ৰত বিজ্ঞানীসকলে সমাধান বিচাৰি উলিয়াইছে। তেওঁলোকৰ বৈজ্ঞানিক কাৰ্য্যকলাপে নতুন উদ্যোগৰ সৃষ্টিৰ দ্বাৰা নানান দিশত, আনৰিক শক্তিৰ শান্তিপূৰ্ণ কাৰ্য্যত ব্যৱহাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নে অগ্ৰণী ভূমিকা লোৱাটো সম্ভৱপৰ কৰি তুলিছে।

সম্প্ৰতি ছোভিয়েত ইউনিয়নত দুটা বৃহৎ কাৰ্য্যক্ষমতা সম্পন্ন বিয়েক্টৰে কাম কৰি আছে। ইয়াৰ ক্ৰমশঃ উৎপাদনে সংৰক্ষিত সীমিত আনৰিক ইন্ধনৰ সমস্যা সমাধানত সহায় কৰিব যিহেতু জ্বত বিয়েক্টৰৰ ক্ষেত্ৰত সমগ্ৰ ইউৰেনিয়াম চাৰ্জ ব্যৱহৃত হয় বত নেকি তাপ বিদ্যুৎ বিয়েক্টৰে মাত্ৰ কিছু অংশহে ব্যৱহাৰ কৰে।

এক নিযুত কিলোৱাটলৈকে ক্ষমতাসম্পন্ন আণবিক শক্তিগোট ছোভিয়েত ইউনিয়নত উন্নত কৰা হৈছে। ১'৫ নিযুত কিলোৱাট ক্ষমতাসম্পন্ন বিশ্বৰ বৃহত্তম আণবিক শক্তি গোটটোৱে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ইগনালিনা পাৰমাণৱিক শক্তি কেন্দ্ৰত কাম কৰি আছে।

দ্বিতীয়তে, তাপ যোগানৰ বাবে ব্যাপকভাৱে আণবিক শক্তি ব্যৱহাৰৰ এক পৰিকল্পনাও কৰা হৈছে। বৰ্তমান গৰ্কা আৰু ভৰনেজ আণবিক তাপ যোগান কেন্দ্ৰৰ নিৰ্মাণ কাৰ্য্য চলাই থকা হৈছে। ইয়াৰ প্ৰতিটো কেন্দ্ৰই ৪০০,০০০ জন মানুহক তাপ যোগান ধৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। প্ৰথমটো আণবিক তাপ আৰু শক্তি কেন্দ্ৰৰ নিৰ্মাণ কাৰ্য্যও বৰ্তমান ওদেছাত চলি আছে।

বৃহৎ বিদ্যুত শক্তিকেন্দ্ৰও ছোভিয়েত ইউনিয়নত প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে। ছোভিয়েত ইউনিয়ন, আংশিকভাৱে ব্যৱহৃত বাষ্পৰ পুনৰ ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত, জটিল ইন্ধন-ব্যৱহাৰত, ৭০ শতাংশত উপনীত হৈছে। যত নেকি পুৰ্জিবাদী ৰাষ্ট্ৰত, ই মাথোন ৪০ শতাংশতকৈ কিছু বেছি। তাপ আৰু শক্তি উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অভিজ্ঞতাই পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছে।

পৃথিৱীত পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে ছোভিয়েত বৈজ্ঞানিক আৰু অভিযন্তাসকলে বায়ুশূণ্য আয়নপ্লাজমা ঘনীভূতকৰণৰ ভিত্তিত প্ৰলেপ ব্যৱহাৰৰ যোগেদি কটা-সঁজুলিৰ ক্ষয়বোধকৰণ পদ্ধতিৰ উন্নতি সাধন কৰে। এই ধৰণৰ প্ৰলেপ ব্যৱহাৰে কটা-সঁজুলিৰ ব্যৱহাৰিক কাল আগতকৈ দুইবৰা চাৰি গুণলৈ বৃদ্ধি কৰে।

ড্ৰিলিঙৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ চুপাৰ ডিপ বৰ হ'ল কাৰ্য্যসূচী বিদেশন বিশেষজ্ঞসকলৰ বাবে এক বিশেষ আগ্ৰহৰ বিষয় হৈ পৰিছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নত তৈয়াৰী ড্ৰিলিং ৰিগ ভূগৰ্ভৰ ১২০০০ মিটাৰ গভীৰলৈকে প্ৰৱেশ কৰিবলৈ সক্ষম। ই হ'ল বিশ্ব অভিলেখ।

জৈৱ বসায়ন বিজ্ঞানৰ উন্নতিৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সফলতা বিশ্ব বিখ্যাত। বিশেষকৈ ঔষধৰ ক্ষেত্ৰতো। কৃৎকাৰ্য্যভাবে 'টিউমাৰ' প্ৰতিৰোধৰ বাবে ছোভিয়েত বিজ্ঞানীসকলে এটা পদ্ধতিৰ উদ্ভাৱন কৰিছে। কাৰ্বন টেট্ৰাক্লাইড বিলাক জৈৱিকভাৱে অক্ষম আৰু যথেষ্ট পৰিমাণে অক্সিজেন প্ৰবিভূত কৰিব পৰা বাবে 'কৃত্ৰিম ৰক্ত' তৈয়াৰ কৰাৰ সম্ভৱপৰতাও সূগম হৈ উঠিছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সফলতা সম্পৰ্কীয় উপৰোক্ত তালিকাই বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী বিপ্লৱৰ দিশত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অগ্ৰণী ভূমিকাৰ কথা স্পষ্ট কৰে। যি কি নহওক, অতীতৰ সাফল্যবোৰৰ মূল্যায়নৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত জনগণ সদায়েই বাস্তৱবাদী। তেওঁলোকে সদায়েই এই কথা অনুভৱ কৰে যে জাতীয় অৰ্থনীতিক

ব্যাপক উন্নতি সাধনৰ পথলৈ লৈ যোৱাৰ অবিহনে ছোভিয়েত সমাজৰ সকলো দিশতে সফলতা তথা দ্ৰুত সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক উন্নতি অসম্ভৱ। এই ক্ষেত্ৰত, বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশবোৰৰ বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী বিকাশৰ প্ৰয়োজন হয়। এই ক্ষেত্ৰত জাতীয় অৰ্থনীতিৰ সকলো দিশতে কম্পিউটাৰ আৰু মাইক্ৰপ্ৰচেচাৰ এক জৰুৰী আৰ্গসামাজিক কাম হিচাবে গণ্য কৰা হয় আৰু লগতে পৰিবৰ্তনশীল স্বয়ংক্ৰিয় পদ্ধতি আৰু ৰবট পদ্ধতিৰ ওপৰতো গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। কৰ্মশাল আৰু সমগ্ৰ কাৰখানাবোৰে যাতে উৎপাদন পদ্ধতিত বাধা নোহোৱাকৈ নতুন উৎপাদন কৰিব পাবে তাৰো প্ৰতি লক্ষ্য ৰখা হৈছে। বিশেষজ্ঞসকলে মহাকাশ অভিযানৰ জটিলতা আৰু বায়ৰ ভিত্তিত এই ধৰণৰ নতুন উদ্ভোগবোৰ গঢ়াৰ বিষয়ে তুলনা কৰে।

দ্বাদশ পঞ্চ-বাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ কালছোৱাত (১৯৮৬-১৯৯০) ছোভিয়েত ইউনিয়নে ১০০,০০০ উদ্যোগিক ৰবট, ৪০০০ তকৈও অধিক স্বয়ংক্ৰিয় আৰু অৰ্ধ-স্বয়ংক্ৰিয় উৎপাদন আৰু ১১০,০০০ তকৈও বেছি সংখ্যা নিয়ন্ত্ৰিত যন্ত্ৰপাতি তৈয়াৰ কৰিব।

ইয়াৰ উপৰিও ১৯৯০ চনৰ ভিতৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নে সম্পূৰ্ণৰূপে স্বয়ংক্ৰিয় বিভাগ, কৰ্মশাল আৰু কাৰখানাকে ধৰি ২০০০ পৰিবৰ্তনশীল স্বয়ংক্ৰিয় উৎপাদনৰ পৰিকল্পনা কৰিছে। তাৰোপৰি আছে ৩০০০ স্বয়ংক্ৰিয় নক্সা পদ্ধতিৰ পৰিকল্পনা। শ্ৰম-উৎপাদনশীলতাৰ বৃদ্ধি, কৰ্ম অঞ্চলৰ তথা উৎপাদন ব্যয়ৰ হ্ৰাস আৰু উৎপাদিত বস্তুৰ মানদণ্ডৰ উন্নতি কৰণে দুইবৰা চাৰি গুণলৈ বৃদ্ধি কৰিব ভিতৰত নিৰ্মাণ ব্যয় লাভ কৰাটো সম্ভৱপৰ কৰি তুলিব। উৎপাদন কাৰ্য্যত কম্পিউটাৰ ব্যৱহাৰৰ সম্ভৱপৰতাৰ ক্ষেত্ৰত কাৰিকৰী দিশৰ লগতে সামাজিক দিশটোও বিবেচনা কৰিব লাগিব। সমাজবাদী ব্যৱস্থাৰ অধীনত উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ব্যাপক পৰিমাণৰ কম্পিউটাৰ ব্যৱহাৰে নিবহুৱা সমস্যা তথা কোনো ধৰণৰ 'সামাজিক অসাম্য' সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে। কম্পিউটাৰ বিপ্লৱৰ ফলাফল আচুটিয়াভাবে শ্ৰমজীৱী জনগণৰ স্বাৰ্থত ব্যৱহৃত হ'ব। ইলেকট্ৰনিক্সে ছোভিয়েত জনগণৰ কৰ্ম তথা জীৱনধাৰণৰ পৰিবেশৰ উন্নতিকৰণ, সংস্কৃতিৰ উন্নতি সাধনত, জনশিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত, জনস্বাৰ্থৰ ক্ষেত্ৰত আৰু পৰিবেশ সংৰক্ষণৰ উন্নতি সাধনৰ ক্ষেত্ৰত এক বিশেষ অবিহনা যোগাব।

বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ লাভালাভ তথা ছোভিয়েত বিজ্ঞানীসকলৰ তত্ত্বগত গৱেষণাৰ ফলাফল সমূহৰ, উৎপাদন কাৰ্য্যৰ, ক্ৰমবৰ্দ্ধমান প্ৰয়োগ ছোভিয়েতৰ গতিশীল অৰ্থনীতিৰ বিকাশৰ এক প্ৰয়োজনীয় উপাদান হ'ব।

মূলতঃ ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অৰ্থনীতি, বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ বিকাশৰ

সকলো প্ৰচেষ্টা ছোভিয়েত জনগণৰ জীৱন ধাৰণৰ মানদণ্ডৰ বিকাশৰ লক্ষ্যক আগুত
বাখি কৰা হয়। এইটোৱেই হৈছে ৰাষ্ট্ৰখনৰ পৰিকল্পনাসমূহৰ মূল সামাজিক আৰু
ৰাজনৈতিক উদ্দেশ্য। ছোভিয়েত জনগণৰ প্ৰয়োজনক অৱজ্ঞা কৰা সম্পৰ্কীয় সকলো
অভিযোগ সহজেই খণ্ডনীয় যিহেতু সাম্প্ৰতিক দেশখনৰ মুঠ জাতীয়-আয়ৰ তিনি-
চতুৰ্থাংশ ব্যয় কৰা হয় ভোগৰ বাবে। পাঁচ-চতুৰ্থাংশ ব্যয় কৰা হয় গৃহনিৰ্মাণ তথা
সাংস্কৃতিক আৰু সামাজিক প্ৰয়োজনৰ বাবে।

ছোভিয়েত শ্ৰমিক আৰু কাৰ্যালয়ৰ চাকৰিয়ালসকলৰ প্ৰকৃত আয় বছৰে বছৰে
বৃদ্ধি হৈ আহিছে। তেওঁলোকে মজুৰী তথা দৰমহাৰ উপৰিও বিনামূলীয়া চিকিৎসা
সেৱা, শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজহুৱা ব্যয়, সাংস্কৃতিক আৰু দৈনন্দিন সেৱা তথা সামাজিক
নিৰাপত্তাও লাভ কৰে। এনে ধৰণৰ কামৰ বাবে জাতীয় আয়ৰ পৰা দিয়া অৰ্থক
সামাজিক ব্যয় পুঁজি হিচাবে অভিহিত কৰা হয়। ১৯৪০ চনৰ পৰা, ছোভিয়েত
শ্ৰমিক আৰু চাকৰিয়ালৰ জনমূৰি আয় ৩২৬ শতাংশলৈকে বৃদ্ধি পায়। কৃষকৰ ক্ষেত্ৰত
এই বৃদ্ধিৰ হাৰ ৭০ শতাংশ।

ছোভিয়েত শ্ৰমিকৰ মজুৰী আৰু দৰমহা ক্ৰমেই বৃদ্ধি পাইছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নত বহু দশক ধৰি কিছুমান বিশেষ সেৱা, খাদ্য সামগ্ৰী আৰু
নিত্য প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীৰ খুচুৰা বিক্ৰী মূল্য স্থিৰ হৈ থকা বাবে ছোভিয়েত জনগণৰ
প্ৰকৃত আয় বৃদ্ধি হোৱাত বহু পৰিমাণে সুবিধা হৈছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে এক বিকাশমান গতিৰে ইয়াৰ অৰ্থনৈতিক সম্ভাৱনা নিৰ্মাণ
কৰিছে আৰু জনগণৰ পাৰ্থিৱ তথা সাংস্কৃতিক মানদণ্ড ক্ষিপ্ৰতাৰে বিকশিত হৈছে।

আন্তৰ্জাতিক শ্ৰমবিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নত অৱহণা প্ৰতিবছৰে
উল্লেখনীয় ভাবে বৃদ্ধি পাব ধৰিছে। বিশ্ব বিনিময় ব্যৱস্থাত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ
অংশগ্ৰহণে, একালেদি, আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক পৰিস্থিতিত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে,
আনহাতে দেশৰ অৰ্থনীতিতো ইয়াৰ এক উল্লেখযোগ্য ভূমিকা আছে। দেশৰ
অৰ্থনীতিক ব্যাপক উন্নতিৰ পথলৈ আগুৱাই নিয়াৰ নতুন কাম সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ লগে
লগে, আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক সঙ্কটৰ বিকাশ ঘটোৱা কামত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ
ভূমিকাও বাঢ়িল। এই দিশত আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ বাহ্যিক পৰিস্থিতি আৰু
লগতে পাৰস্পৰিক লাভালাভ তথা সমতাৰ ভিত্তিত, এনে সম্পৰ্ক দেশৰ স্বাৰ্থত ব্যাপক
আৰু গভীৰ কৰি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত মিল আছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে কি কিনে আৰু কি বেচে ?

বিজ্ঞান তথা প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ বিপ্লৱৰ যুগত, অৰ্থনৈতিক মান তথা সমাজ ব্যৱস্থাৰ
চৰিত্ৰ নিৰ্বিশেষে, প্ৰতিখন দেশৰ উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰে অন্য দেশৰ লগত সেই দেশখনৰ
অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ ফলাফলৰ বিনিময় আৰু আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত
দেশখনৰ সক্ৰিয় অংশ গ্ৰহণৰ ওপৰত।

বিজ্ঞান তথা প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ বিপ্লৱে উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত বহুতো সমস্যাৰ সৃষ্টি
কৰিছে। উৎপাদিত বস্তুৰ শ্ৰেণী বৃদ্ধি প্ৰাপ্ত হৈছে আৰু লগতে নতুন ধৰণৰ উৎপাদন
কিছুমান একো একোটা সূকীয়া উদ্যোগত পৰিণত হৈছে। অন্তহাতে, উৎপাদনৰ
হাৰ বৃদ্ধি পোৱাৰ লগে লগে বজাৰো বাঢ়িছে। বিজ্ঞান তথা প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ বিপ্লৱে
এই কথা স্মৃতিচাই যে প্ৰতিখন দেশে সকলোবোৰ বস্তু অৰ্থনৈতিকভাৱে সৰ্বোচ্চ
আকাৰলৈকে তথা সৰ্বোচ্চ কাৰিকৰী মানদণ্ডেৰে প্ৰস্তুত কৰা উচিত। প্ৰায়েই দেখা
যায় যে দেশ এখনৰ বাবে তুলনামূলক ভাৱে প্ৰয়োজনীয় সামান্য সংখ্যক উন্নত মানদণ্ডৰ
বস্তু উৎপাদন কৰিবলৈ গলে উন্নতমানদণ্ডৰ বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত দেশ এখানে যথেষ্ট ব্যয় কৰিব
লগাত পৰে। সেয়েহে, আন্তৰ্জাতিক শ্ৰমবিভাজনৰ গুৰুত্ব তথা ভূমিকা এটা বিশেষ
বিশেষীকৰণৰ আৰু উৎপাদনৰ সহযোগিতাত, এই বিশেষীকৰণ আৰু উৎপাদনৰ
সহযোগিতা কেৱল মাথোন দুটা সমাজ ব্যৱস্থাৰ (সমাজবাদী আৰু পুঁজিবাদী ৰাষ্ট্ৰ)
ভিতৰতেই নহয় আনকি দুটা সমাজ ব্যৱস্থাৰ মাজতো বৃদ্ধি পাইছে।

বৰ্তমান অৱস্থাত, কোনো দেশেই, আনকি আধিকভাৱে যথেষ্ট টনকিয়াল দেশেও
বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি বিদ্যাৰ সকলোবোৰ দিশতে সমভাবে কাৰ্য্যকৰী গৱেষণা চলাই
যাব নোৱাৰে। যিহেতু গৱেষণাৰ বৃদ্ধি আৰু উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াক প্ৰয়োগৰ বাবে
যথেষ্ট পৰিমাণৰ বৌদ্ধিক সম্পদ, বহুল পৰিমাণৰ আৰ্থিক বিনিয়োগ আৰু এক আধুনিক
পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা ব্যৱস্থাৰ প্ৰয়োজন হয়। সেয়েহে একো একোখন ৰাষ্ট্ৰই সেই বিশেষ
ৰাষ্ট্ৰখনৰ উৎপাদনৰ বিশেষীকৰণ, দেশখনে আহৰণ কৰা বৈজ্ঞানিক অভিজ্ঞতাৰ প্ৰকৃতি
আৰু সেই দেশখনৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতিৰ পৰম্পৰা অনুসৰি গৱেষণা কাৰ্য্য পৰিচালনা
কৰে।

অৰ্থনীতিৰ ব্যাপকীকৰণৰ বাবে বৈদেশিক অৰ্থনৈতিক সঙ্কট, ক্ৰমান্বয়ে এটা
উপাদান হৈ পৰিছে। অৰ্থনৈতিক সঙ্কট প্ৰসাৰিত কৰি এখন দেশে আমদানি

ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা কম মূল্যতে পাব পৰা বস্তুৰ উৎপাদন বন্ধ কৰি বহুতো বস্তুৰ চাহিদা সন্তোষে পূৰণ কৰিব পাৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নত প্ৰচুৰ পৰিমাণৰ কেঁচামাল আৰু ব্যাপক বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সজ্জাৰনা মজুত থকাৰ বাবে, ইয়াৰ সমাজবাদী ব্যৱস্থাৰ সুবিধা সমূহৰ জৰিয়তে, নীতিগতভাবে, দেশখনে ইয়াৰ প্ৰগতিৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়খিনি নিজেই যোগান ধৰিব পাৰে। কিন্তু ছোভিয়েত ইউনিয়ন সদায়েই অৰ্থনৈতিক পৃথকীকৰণ ব্যৱস্থাৰ বিৰুদ্ধে। যিহেতু এই ব্যৱস্থা সমাজবাদী উৎপাদন প্ৰকৃতিৰ পৰিপন্থী।

সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিৰ তীব্ৰ বিৰোধীতা স্বত্বেও ছোভিয়েত ক্ষমতাৰ প্ৰথম বছৰতে দেশখনে আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক বিনিময় ব্যৱস্থাত যোগদানৰ বাবে প্ৰচেষ্টা চলাইছিল। ১৯৩০ ব দশকৰ শেষত আৰু ১৯৩০ ব দশকৰ আৰম্ভণিতে ছোভিয়েত ইউনিয়নে কম বেচি পৰিমাণে, প্ৰধান পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ লগত ইয়াৰ সম্পৰ্ক নিয়মীয়া কৰি তুলিছিল আৰু অৰ্থনীতিৰ উদ্যোগিকৰণৰ বাবে, সক্ৰিয় ভাৱে, বৈদেশিক বাণিজ্যৰ সহায়ক ব্যৱহাৰ কৰিছিল। যি কি নহওক, ১৯৩০ ব দশকৰ শেষৰ ফালে যুদ্ধৰ বিভীষিকাৰ বাবে সৰ্বোচ্চ স্ব-নিৰ্ভৰশীলতা অৰ্জনৰ উদ্দেশ্যে ছোভিয়েত ইউনিয়নে ইয়াৰ অৰ্থনৈতিক নীতি নতুনকৈ গঢ়ি তুলিবলৈ বাধ্য হৈছিল। এই কৰ্ম কৌশলে দেশ-প্ৰেমী যুদ্ধত জয়লাভৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় অৰ্থনৈতিক বাতাবৰণ সৃষ্টি কৰাৰ উপৰিও প্ৰথম শীতল যুদ্ধৰ* কালছোৱাত ইয়াক ক্ষতিগ্ৰস্ত নোহোৱা কৰি ৰাখিছিল। যদিও, সেইসময়ত ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু ইয়াৰ মিত্ৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহ পুনৰ সাম্ৰাজ্যবাদী ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ দ্বাৰা অৰ্থনৈতিক অববোধৰ সন্মুখীন হৈছিল। ১৯৭০ ব দশকৰ, অৰ্থাৎ আন্তৰ্জাতিক উত্তেজনা প্ৰশমনৰ বছৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন তথা ইয়াৰ মিত্ৰ ৰাষ্ট্ৰ সমূহে সাম্ৰাজ্যবাদীসকলৰ দ্বাৰা সৃষ্ট অৰ্থনৈতিক পৃথকীকৰণ ব্যৱস্থা ভাঙি পেলাবলৈ সক্ষম হয়। এই সময়ছোৱাত আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক বিনিময় কাৰ্য্যত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অংশ বৃদ্ধি পাইছিল। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ আগমুহূৰ্ত্তত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ৰপ্তানি বাণিজ্যৰ পৰিমাণ আছিল ইয়াৰ মুঠ জাতীয় আয়ৰ ০.৮ ব পৰা ১ শতাংশ। ১৯৭০ ব দশকত ইয়াৰ পৰিমাণ ৮ শতাংশলৈ বৃদ্ধি পায়। বৰ্তমান ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ প্ৰায় এক-চতুৰ্থাংশ উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠানেই বিভিন্ন পৰিমাণৰ ৰপ্তানি দ্ৰব্য উৎপাদনৰ লগত জড়িত।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন বিশ্বৰ এখন শীৰ্ষস্থানীয় ব্যৱসায়িক ৰাষ্ট্ৰ হিচাবে পৰিগণিত হৈছে। বৰ্তমান ৰাষ্ট্ৰখনে ১৪৫ খন দেশৰ লগত ব্যৱসায় বাণিজ্য কৰে। দেশখনৰ

* শীতল যুদ্ধ হ'ল পশ্চিমীয়া শক্তিবোৰৰ ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু অন্যান্য সমাজতান্ত্ৰিকদেশবোৰৰ বিৰুদ্ধে দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ পিচত গ্ৰহণ কৰা এক ৰাজনৈতিক কৰ্মপন্থা।

বৈদেশিক বাণিজ্যৰ পৰিমাণ ১৯৪৮ চনৰ ১৩০০ নিযুত কবলৰ পৰা ১৯৮৪ চনত ১৩৯,৭৯০ নিযুত কবললৈ বৃদ্ধি পায়। এই বৃদ্ধিৰ হাৰ ১০০ গুণতকৈও বেছি। ইয়াৰে ৭৪,৭০০ নিযুত কবল পৰিমাণ ৰপ্তানি ব্যৱসায় আৰু ৬৫০০০ নিযুত কবল পৰিমাণ আমদানি ব্যৱসায় সংক্ৰান্ত। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ বিকাশৰ হাৰ ইয়াৰ জাতীয় আয় আৰু উদ্যোগিক উৎপাদনৰ বিকাশৰ হাৰতকৈ বেছি।

আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ ক্ষেত্ৰটো ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অংশগ্ৰহণৰ হাৰ ক্ৰমবৰ্ধমান গতিত বৃদ্ধি প্ৰাপ্ত হৈছে : সম্প্ৰতি ছোভিয়েত ইউনিয়নে ইয়াৰ বিশাল ঘৰুৱা বজাৰত প্ৰয়োজনীয় প্ৰায় সকলো দ্ৰব্য উৎপাদন কৰিও বৈদেশিক বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্বত সপ্তম স্থান অধিকাৰ কৰিছে।

ছোভিয়েত অৰ্থনীতিৰ ক্ষেত্ৰ আৰু ইয়াৰ ঘৰুৱা বজাৰৰ বিশালতালৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে ছোভিয়েত অৰ্থনীতিত বৈদেশিক বাণিজ্যৰ অংশ ফ্ৰান্স, বৃটেন আৰু ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানী আদি ৰাষ্ট্ৰৰ দৰে বেছি নহয়। ফ্ৰান্স, গ্ৰেট বৃটেন, এফ আৰ, জি আদি ৰাষ্ট্ৰৰ ৰপ্তানি বাণিজ্যৰ পৰিমাণ দেশৰ জাতীয় আয়ৰ ২১ ব পৰা ২৫ শতাংশ। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ পৰিমাণ হ'ল ১২ শতাংশ। ই প্ৰায় আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সমান। ১৯৬০ ব দশকৰ আৰম্ভণিতে ইয়াৰ পৰিমাণ মাত্ৰ ৩ ব পৰা ৪ শতাংশ আছিল।

ছোভিয়েত অৰ্থনীতিৰ গাথনিৰে কেৱল মাথোন দেশখনৰ সাম্প্ৰতিক কাৰ্যকলাপ তথা প্ৰয়োজনীয়তাখিনিকে প্ৰতিফলিত নকৰে। ইয়াৰদ্বাৰা দেশখনৰ দীৰ্ঘকালীন প্ৰগতিৰ লক্ষ্য আৰু সমগ্ৰ দেশখনৰ জাতীয় অৰ্থনৈতিক গাথনিৰ পৰিমাণগত আৰু গুণগত পৰিবৰ্তনো প্ৰতিফলিত হ'ব। তদুপৰি বৈজ্ঞানিক তথা প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ উন্নতি নিৰ্ধাৰণ কৰা উদ্যোগসমূহৰ বৰ্দ্ধিত গুৰুত্ব সম্পৰ্কে জানিব পৰা যায়।

আমদানি ব্যৱসায় ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সামাজিক উৎপাদন আৰু ভোগৰ বিভাগীয় গাথনিৰ বিকাশ সাধনত এক উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াইছে।

যন্ত্ৰপাতি আৰু সা-সৰঞ্জামেই হ'ল ছোভিয়েত আমদানি ব্যৱসায়ৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বস্তু। ১৯৮৪ চনত ইয়াৰ পৰিমাণ আছিল মুঠ আমদানিৰ ৩৬.৬ শতাংশ। আমদানিকৃত যন্ত্ৰপাতি আৰু সা-সৰঞ্জামবোৰ অভিযান্ত্ৰিক প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ উদ্যোগৰ বিকাশ তথা লঘু উদ্যোগৰ আধুনিকীকৰণৰ লগতে খাদ্য উদ্যোগ আৰু অন্যান্য ভোগ দ্ৰব্যৰ উদ্যোগৰ উন্নতিৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

বৰ্তমান বছৰবোৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নে বৃহৎপৰিমাণে জাহাজ বোজাই কাৰ্য্যত ব্যৱহৃত সা-সৰঞ্জাম, পৰিবহণৰ বাবে গাড়ী, ইলেক্ট্ৰটেকনিকেল বস্তু, পাৰাৰ জেনেৰেটিং

সী-সবঞ্জাম তথা তীখাৰ কামৰ সা-সবঞ্জাম আমদানি কৰিছে। এই ক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ, সমাজতান্ত্ৰিক ৰাষ্ট্ৰসমূহৰপৰা ক্ৰয় কৰা উৎপাদন সম্পৰ্কীয় সা-সবঞ্জাম সমূহৰ গুৰুত্ব, দেশৰ অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত, যথেষ্ট পৰিমাণৰ।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বপ্তানিৰ পৰিমাণো বৃদ্ধি পাইছে। বৰ্তমান দেশখনে আণবিক প্ৰকল্পৰ বাবে আৰু থাৰ্মেল তথা হাইড্ৰইলেক্ট্ৰিকেল শক্তি প্ৰতিষ্ঠানৰ বাবে বপ্তানি কৰে, ইয়াৰ উপৰিও ইলেক্ট্ৰনিক সা-সবঞ্জাম, কম্পিউটাৰ, আঁচনি নিয়ন্ত্ৰণৰ উচ্চমান সম্পন্ন সঠিক ধাতুকটা যন্ত্ৰপাতি, প্ৰেচ ফৰগিং, ব্ৰাষ্ট কাৰ্নেচ, ধাতুবিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় তথা খনি সম্পৰ্কীয় সা-সবঞ্জাম, ডিজেল লক'মেটিভ, মাকো বিহীন তাঁতশাল, বিক্ৰিছাৰেটিং গোট, লবি ইত্যাদি বপ্তানি কৰে।

১৯৮৪ চনত যন্ত্ৰ আৰু উদ্যোগিক সা-সবঞ্জামৰ বপ্তানিৰ পৰিমাণ আছিল ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ মুঠ বপ্তানিৰ ১২.৫ শতাংশ। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অভিযান্ত্ৰিক প্ৰযুক্তি-বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় বস্ত্তৰ মুঠ বপ্তানি ৭.৮ শতাংশ বপ্তানি কৰা হৈছিল সমাজবাদী দেশসমূহলৈ। উন্নয়নশীল দেশসমূহলৈ বপ্তানি হৈছিল ২৩.৮ শতাংশ আৰু পুঁজিবাদী দেশসমূহলৈ বপ্তানি হৈছিল ৩.৪ শতাংশ।

খনিজ দ্ৰব্য, ধাতু, ৰাসায়নিক পদাৰ্থ, কাঠ আৰু কাঠ উদ্যোগৰ উৎপাদিত দ্ৰব্যই ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বপ্তানি ব্যৱসায়ত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। ছবদৰ্শন যন্ত্ৰ, বেডিং, চাইকেল, কেমেৰা, বিক্ৰিছাৰেটৰ আদিৰ দৰে ভোগ্য দ্ৰব্যৰ বপ্তানিও বৃদ্ধি পাইছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নে দেশখনৰ উৎপাদিত ৩০ শতাংশ ঘড়ী আৰু যাত্ৰীবাহী যটৰ কাৰ বপ্তানি কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ খনিজ সম্পদ সমূহৰ অন্যতম প্ৰাকৃতিক তেল আৰু গেছৰ ১৯৭০ৰ দশকৰ কালছোৱাত উন্নতি সাধন কৰা হয়। ইয়েই দেশখনৰ বপ্তানিৰ গাৰ্হনিত শক্তি আৰু ইন্ধনৰ বিশেষ ভূমিকা (৫০ শতাংশতকৈও অধিক) নিৰ্ধাৰিত কৰিছে। বিশেষকৈ, দেশখনৰ পূব অঞ্চলৰ এই সম্পদসমূহ পুঞ্জীভূত হৈ আছে। বৃহৎ আকাৰৰ তেল আৰু গেছৰ পাইপ লাইন নিৰ্মাণে পুঁজিবাদী ৰাষ্ট্ৰসমূহলৈ বিশেষ পৰিমাণৰ ইন্ধনৰ বপ্তানি তথা সমাজবাদী দেশসমূহৰ ক্ৰমবৰ্ধমান চাহিদা পূৰণ সম্ভৱপৰ কৰি তুলিছে।

যি কি নহওক, কেঁচা সামগ্ৰী তথা ইন্ধনৰ বপ্তানি বৃদ্ধিৰ হাৰ সীমিত কৰি ৰাখিব লগা হয় যিহেতু প্ৰাকৃতিক সম্পদসমূহৰ নবীকৰণ কৰিব পৰাতো সম্ভৱপৰ নহয়। আনহাতে খনিসমূহৰ অৱস্থাও জটিলতৰ হৈ আহিছে, উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত পুঁজি বিনিয়োগৰ হাৰো ক্ৰমাগত বৃদ্ধি পাইছে, পৰিবহন ব্যয়ো ক্ৰমাগত বাঢ়িছে, লগতে নতুন অঞ্চলৰ উন্নতি সাধনতো বহুতো বাধা অতিক্ৰম কৰিব লগাত পাবে। সেয়েহে

ছোভিয়েত বপ্তানি ব্যৱসায়ত শক্তি সম্পদ আৰু কেঁচামালৰ অংশ আপেক্ষিক ভাবে কমিছে। যদিও সম্পূৰ্ণৰূপে নহয়। সেয়েহে, বৰ্তমান সুবিধাজনক অৱস্থা বিৰাজ কৰা অঞ্চল সমূহত কেঁচামালৰ কৰ্মপ্ৰণালী তথা আহৰণ উদ্যোগৰ কাৰ্যক্ষমতা বৃদ্ধিৰ কামো কৰি থকা হৈছে।

প্ৰযুক্তিবিজ্ঞান তথা কাৰিকৰী জ্ঞানৰ বপ্তানিৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন ক্ৰমবৰ্ধমানভাৱে সক্ৰিয় হৈ আহিছে। প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ সকলো দিশতে বৈদেশিক বাণিজ্য-গতিশীলভাৱে বৃদ্ধি পাইছে। কেৱলমাত্ৰ অনুজ্ঞাপত্ৰৰ বিনিময়ৰ ক্ষেত্ৰতে ই তিনিগুণ বৃদ্ধি পাইছে।

বৰ্তমানকালত আনকি উদ্যোগিক দেশেও অন্যান্য দেশৰ অভিজ্ঞতা সমূহৰ জৰিয়তে, নিজৰ দেশৰ প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত, নিজৰ অভিজ্ঞতাসমূহক চহকী কৰাটো দৰকাৰ। ১৯৮২ চনত অনুজ্ঞাপত্ৰৰ বিক্ৰী বিশ্বব্যাপি, ১৫,০০০ নিযুত ডলাৰ অতিক্ৰম কৰিছিল। অনুজ্ঞাপত্ৰৰ জৰিয়তে উৎপাদিত সামগ্ৰীৰ মূল্য আছিল ৩০০,০০০ নিযুত ডলাৰ। অনুজ্ঞাপত্ৰ পোৱা দেশৰ সংখ্যা আছিল ১০০ তকৈও অধিক। এই ক্ষেত্ৰত, ব্যাপক হাৰৰ কাৰিকৰী জ্ঞানৰ বিনিময়ে, অনুজ্ঞাপত্ৰৰ আমদানি কৰা কাৰ্য্যই দেশ এখনৰ কাৰিকৰী অনগ্রসৰতা সূচাই বুলি থকা ধাৰণা সম্পূৰ্ণৰূপে নাইকিয়া কৰিলে। পৰিসংখ্যাৰ পৰা দেখা যায় যে, জাপান, ফ্ৰান্স, ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানী, ইতালি, নেডাৰলেণ্ড, চুইডেন আৰু অন্যান্য উদ্যোগিক ৰাষ্ট্ৰসমূহে অন্তৰ্দেশৰ অনুজ্ঞাপত্ৰ ক্ৰয়ৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকে অন্তৰ্দেশক অনুজ্ঞাপত্ৰ বিক্ৰী কৰি পোৱাতকৈ বেছি ব্যয় কৰে। আনহাতে ফ্ৰান্স, চুইডেন আৰু ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানীয়ে বিক্ৰয়তকৈ ক্ৰয়ৰ বাবে ২ গুণ বেছি ব্যয় কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে মাত্ৰ কিছুদিনৰ আগৰ পৰাহে অনুজ্ঞাপত্ৰ ক্ৰয় বিক্ৰয়ৰ কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰিছে। বৰ্তমান ৪০ খনতকৈও অধিক ৰাষ্ট্ৰই ছোভিয়েত অনুজ্ঞাপত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। ২০ খনতকৈও অধিক পুঁজিবাদী ৰাষ্ট্ৰই ছোভিয়েত অনুজ্ঞাপত্ৰৰ অধীনত দ্ৰব্য উৎপাদন কৰে। এই দেশবোৰৰ ভিতৰত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ, জাপান, ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানী, ব্ৰুটেন, ফ্ৰান্স আৰু ইতালিৰ দৰে উদ্যোগিকভাৱে উন্নত পুঁজিবাদী দেশো আছে। এই দেশবোৰে অনুজ্ঞাপত্ৰৰ ক্ষেত্ৰত মুঠ ক্ৰমৰ ৩০ শতাংশ ক্ৰয় কৰে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পৰা। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অনুজ্ঞাপত্ৰৰ বপ্তানি ক্ৰমাগত বৃদ্ধি পাব ধৰিছে। বৰ্তমান বছৰবোৰত অনুজ্ঞাপত্ৰৰ বিক্ৰী বৃদ্ধিৰ বছৰেকীয়া হাৰ প্ৰায় ৩০ শতাংশ।

উন্নত ছোভিয়েত প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানই উন্নত পুঁজিবাদী দেশসমূহৰপৰা ক্ৰমবৰ্ধমান ভাৱে স্বীকৃতি লাভ কৰিবলৈ ধৰিছে। ব্ৰাষ্ট ফাৰনেচ বাষ্পশিতলীকৰণ পদ্ধতিৰ ছোভিয়েত

অনুজ্ঞাপত্র বহুকেইখন পুঁজিবাদী দেশকে বিক্রী কৰা হৈছে। পশ্চিম জাৰ্মানীৰ উদ্যোগিক প্ৰাপ্তিস্থান ষ্টেৰক্ৰেড, হাইচ এজি আৰু থিচেন হিট্টেন বৰ্ক এজিয়ে এই পদ্ধতি কামত লগাইছে। আনহাতে জাপানৰ নিপনষ্টিল কৰ্পৰেচনে এই পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰি দৈনিক তীখা উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত বিশ্ব অভিলেখৰ সৃষ্টি কৰিছে। পশ্চিম জাৰ্মানীৰ উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠান ব্লাজগিটাৰ ইণ্ডাষ্ট্ৰিয়াণ্ড জিমৰ এইচ উচ্চগাপৰ পলিমিলেনে পলিমাৰ-৫০ প্ৰস্তুতৰ ছোভিয়েত প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ পদ্ধতি ক্ৰয় কৰিছে। কেইজাৰ এলুমিনিয়াম এণ্ড কেমিকেল কৰ্পৰেচন, ই আই দুপট ডে নেমখচ এণ্ড কোম্পানি, জই মেহ্ৰফ্ৰেকচাৰিং কোম্পানি, মেক্সোবেল লেবৰটৰিষ্ট (আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ) বুটিচ ষ্টিল কৰ্পৰেচন, (গ্ৰেট বুটেন) ব্লাজগিটাৰ, (ফেডাৰেল বিপাৰিক অব জাৰ্মানী) মিটচুবিশি (জাপান) আৰু অন্যান্য বহুতো বৃহৎ উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠানক ছোভিয়েত অনুজ্ঞাপত্ৰ বিক্রী কৰা হৈছে।

পশ্চিমীয়া দেশসমূহে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ প্ৰগতি সমূহৰ ব্যৱহাৰ ইতিমধ্যেই কৰিব ধৰিছে। সাঁচ ব্যৱহাৰৰ কাৰণে আৰু লৌহ ধাতুৰ বাবে সাঁচৰ বৰ্দ্ধ, চুৰক ক্ষেত্ৰত এলুমিনিয়াম সাঁচত ধলা পদ্ধতি আৰু বায়ুচালিত পৰিবহন ব্যৱস্থা সম্পৰ্কীয় ছোভিয়েত বিজ্ঞান তথা প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ কৌশলসমূহ পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰসমূহে ব্যৱহাৰত লগাইছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নত বিকশিত হোৱা অবিৰত ভাৱে তীখা সাঁচত দিয়া পদ্ধতিৰ নিপুণতা গোটেই বিশ্বতে জনাজাত।

১৯৭৫ চনৰে পৰা পশ্চিমীয়া উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠানসমূহে ছোভিয়েত অনুজ্ঞাপত্ৰ ক্ৰয়ৰ বাবে ১০০০ কৈও অধিক চুক্তি সম্পাদিত কৰিছে। অলপতে অষ্ট্ৰিয়াৰ ভাইডট এলপাইন, ফেডাৰেল বিপাৰিক অব জাৰ্মানীৰ ক্ৰাপ আৰু এম. এ. এন, জাপানৰ কেনছেটছু কিকাই টিয়চা আৰু বহুতো বৃহৎ উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠানৰ সৈতে অনুজ্ঞাপত্ৰ সম্পৰ্কীয় চুক্তি সম্পাদিত হৈছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে অন্যান্য দেশৰ লগত অৰ্থনৈতিক, বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী সম্পৰ্ক ব্যাপক কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সদায়েই অবিৰত প্ৰচেষ্টা চলাই যাব আৰু আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ কলত লাভ কৰিব পৰা সম্ভৱপৰতাখিনি দেশখনৰ অৰ্থনৈতিক তথা সামাজিক স্বাৰ্থত ব্যৱহাৰৰ প্ৰচেষ্টা অবিৰত ৰাখিব।

পাৰস্পৰিক অৰ্থনৈতিক সাহায্য পৰিষদ :

অৰ্থনৈতিক সংহতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অৰ্থনীতি সম্পৰ্কীয় বৈদেশিক যোগাযোগ সমূহৰ ক্ষেত্ৰত পাৰস্পৰিক অৰ্থনৈতিক সাহায্য পৰিষদৰ [চি এম ই এ]* অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সৈতে, সৰ্বোপকাৰে, সহযোগিতা বক্ষা কৰাৰ ওপৰত বিশেষ অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হৈছে। বৰ্তমান, ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সৰ্বমুঠ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ, আধাতকৈও অধিক, চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সৈতে কৰা হয়। ছোভিয়েত ইউনিয়নে এই দেশবোৰৰ সৈতে সহযোগিতা বৃদ্ধিত অগ্ৰাধিকাৰ দিয়াতো স্বাভাৱিক যিহেতু চি এম ই এৰ সদস্য দেশবোৰৰ এক উমৈহতীয়া সামাজিক তথা অৰ্থনৈতিক স্বাৰ্থ আছে। আনহাতে এই দেশসমূহ আদৰ্শৰ ক্ষেত্ৰটো সমাজবাদী আদৰ্শৰ দ্বাৰা সজ্জবদ্ধ।

এই ক্ষেত্ৰত এখন দেশৰ ইচ্ছাক অন্তৰ্জন দেশৰ ওপৰত জাপি দিয়াৰ কোনো ধৰণৰ প্ৰচেষ্টাই চলোৱা নহয়। অন্যহাতে কোনো এখন দেশৰ স্বাৰ্থক হেয় কৰাও নহয়, কাৰণ এনে কাৰ্য সমাজবাদী দেশৰ বাবে আচৰ্য্য। চি এম ই এৰ আবস্তগিৰ পৰাই অৰ্থাৎ ১৯৮৯ চনৰ পৰা ইয়াৰ কাৰ্যকলাপ লক্ষ্য কৰিলে এই কথা স্পষ্ট ভাৱে প্ৰমাণিত হয় যে চি এম ই এৰ কাঠামোৰ মাজৰ আন্তৰাষ্ট্ৰীয় সম্বন্ধ, সদস্য ৰাষ্ট্ৰৰ সাৰ্বভৌমত্ব তথা ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাৰ্থৰ প্ৰতি সন্মান, স্বাধীনতা তথা অন্য ৰাষ্ট্ৰৰ আভ্যন্তৰীণ কাৰ্যত হস্তক্ষেপ নকৰাৰ নীতি, সম্পূৰ্ণ সমতা, পাৰস্পৰিক লাভালাভ তথা কমবেডমূলত সহযোগিতাৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত।

চি এম ই এৰ কাৰ্যকলাপবিলাক সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ দ্বাৰা স্বাক্ষৰিত নথি আৰু মূলতে পৰিষদৰ চনদৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত হয়। চি এম ই এৰ কোনো এখন নথিয়েই কোনো সদস্য ৰাষ্ট্ৰকে বিশেষ অধিকাৰ অথবা ক্ষমতা নিৰ্দিয়।

চি এম ই এৰ সিদ্ধান্তসমূহ সকলো সদস্য ৰাষ্ট্ৰৰ মতৰ দ্বাৰা গ্ৰহণ কৰা হয়। অৰ্থনৈতিক প্ৰভাৱ, জনসংখ্যা তথা পৰিসৰ নিৰ্বিশেষে প্ৰতিখন সদস্য ৰাষ্ট্ৰৰে

* চি এম ই এ : পাৰস্পৰিক অৰ্থনৈতিক সাহায্য পৰিষদ সমাজবাদী ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ এক আন্তৰাষ্ট্ৰীয় অৰ্থনৈতিক সংগঠন। ১৯৪৯ চনত ইয়াক গঠন কৰা হয়। বুলগেৰিয়া, কিউবা, চেকোশ্লোভেকিয়া, জাৰ্মান গণতান্ত্ৰিক প্ৰজাতন্ত্ৰ, হাঙ্গেৰি, মঙ্গোলিয়া, পোলেণ্ড, ৰোমানিয়া, ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু ভিয়েতনাম ইয়াৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰ।

একোটাকৈ ভোট আছে, এই ক্ষেত্ৰত এই কথা উল্লেখনীয় যে ইউৰোপীয় অৰ্থ নৈতিক গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ (ই ই চি)* অৰ্থ নৈতিক পৰিষদত ভিন্ন পৰিমাণৰ ভোটাদিকাৰ আছে। এইদৰে বৃটেন, ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অৱ জাৰ্মানি আৰু অষ্ট্ৰাৰ্ণ প্ৰধান ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ প্ৰতিখনৰে দহোটাকৈ ভোট আছে। আনহাতে নেদাৰলেণ্ড আৰু বেলজিয়ামৰ প্ৰত্যেকৰে পাঁচোটাকৈ ভোট আছে।

চি এম ই এৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সহযোগিতা এই নীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত যে ইয়াৰ সিদ্ধান্তসমূহ কেৱল মাথোন চি এম ই এৰ সদস্যৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজতহে প্ৰয়োগ হ'ব। চি এম ই এৰ সকলো সদস্য ৰাষ্ট্ৰৰে সমস্যা সমাধানৰ বাবে অনুষ্ঠিত আলোচনাত অংশগ্ৰহণ কৰাৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ আছে। কোনো এজন সদস্য ৰাষ্ট্ৰই, যি কোনো সময়তে, অষ্ট্ৰাষ্ট্ৰসমূহে পূৰ্বতে সম্পাদন কৰা চুক্তিত উল্লেখিত সিদ্ধান্তক সন্মতি জনাব পাৰে।

উদাহৰণস্বৰূপে চি এম ই এৰ দহজন সদস্যৰাষ্ট্ৰৰ ভিতৰে, তেওঁলোকৰ নিজা দেশীয় স্বার্থৰ বাবে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পূৰ চাইবেৰিয়াত উষ্ণ ইমক্ষ মণ্ড প্ৰস্তুত কাৰখানাৰ নিৰ্মাণকাৰ্যত অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। সাতখন দেশে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পশ্চিম সীমান্তৰ পৰা নিৰ্মাণ কৰা গেছ-পাইপ লাইন নিৰ্মাণ কাৰ্যত অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। দেশ বিলাকৰ নিজস্ব দেশীয় স্বার্থ অনুসৰি এই অংশ গ্ৰহণ কাৰ্যত বিভিন্ন ধৰণৰ। ভিতৰ দেশে যন্তপাতি আৰু বিশেষজ্ঞৰ যোগান ধৰিছে। আনহাতে ৰোমানিয়াই অগু নিৰ্মাণ আঁচনিৰ ইয়াৰ অংশ দি সহায় আগবঢ়াইছে।

১৯৭০ ভিত্তিতছা-আলবেকটিবচা বিদ্যুৎ প্ৰেৰণ তাঁৰে ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু হাঙ্গাৰিক সংযোগ কৰিছে। কিন্তু জাৰ্মান গণতান্ত্ৰিক গণতন্ত্ৰ, পোলেণ্ড আৰু চেকোশ্লাভেকিয়াই আঁচনিখন কাৰ্যকৰী কৰাৰ ক্ষেত্ৰত অৰ্থ তথা যন্তপাতি যোগানেৰে সাহায্য আগবঢ়াইছে যিহেতু উক্ত প্ৰেৰণ তাঁৰৰ ফলত একীভূত শক্তিৰ দক্ষতা বৃদ্ধি হৈছে আৰু লগতে চি এম ই এৰ সদস্য দেশবোৰলৈ শক্তি যোগান বৃদ্ধি পাইছে।

চি এম ই এৰ সদস্য দেশসমূহে সমূহীয়া সহযোগীতাৰ ভিত্তিত পাৰস্পৰিক বাণিজ্য পৰিচালনাৰ এক বিধিবদ্ধ পদ্ধতি তথা চুক্তি সংক্ৰান্ত ব্যৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰিছে। তেওঁলোকৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ নীতিৰ মৈতে ইয়াৰ মিল আছে, এই ব্যৱস্থাই সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজৰ সম্পৰ্ক পৰিকল্পনাৰ ভিত্তিত স্থিৰভাৱে উন্নত হোৱাতো সন্তৰপৰ কৰি তুলিছে। ইয়াৰ দ্বাৰা বিশ্ব অৰ্থনীতিৰ পৰিবৰ্তনৰ ফলত উদ্ভৱ হোৱা নেতিবাচক

* ১৯৮৮ চনত যেতিয়া ইউৰোপীয় অৰ্থ নৈতিক গোষ্ঠী (ই ই চি) সংগঠিত হয় তেতিয়া ইয়াৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰ আছিল বেলজিয়াম, ফেডাৰেল জাৰ্মান প্ৰজাতন্ত্ৰ, ফ্ৰান্স, ইতালি, নেদাৰলেণ্ড আৰু লাক্সেমবাৰ্গ; ১৯৭৩ চনত ইয়াত গ্ৰেটবৃটেন, ডেনমাৰ্ক আৰু আয়াৰলেণ্ড আৰু ১৯৮১ চন গ্ৰীচে যোগ দিয়ে।

প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহৰ পৰা হাত সাৰিব পৰা গৈছে। সমাজবাদী গোষ্ঠীৰ উমৈহতীয়া তথা প্ৰতিখন দেশৰে নিজস্ব আৰ্থ-সামাজিক সমস্যাসমূহ সমাধান কৰাৰ বাবে চি এম ই এৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ পাৰ্থিৱ আৰু আৰ্থিক সম্পদসমূহ পৰিকল্পিতভাৱে সংগতিপূৰ্ণ কৰি ৰখা হৈছে। সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সম্পৰ্ক, অধিক কাৰ্যক্ষম কৰি তোলা সংহতিৰ আঁচনিৰ সময়স্বৰ উন্নতি সাধন কৰি আৰু জাতীয় অৰ্থ নৈতিক আঁচনিৰ বিকাশৰ যোগেদি অধিক কাৰ্যক্ষম কৰি তোলা হৈছে।

সামাজিক তথা অৰ্থনৈতিক ভাৱে ঐক্যবদ্ধ হৈ, একে শ্ৰেণী স্বার্থ আৰু লক্ষ্যৰ অধিকাৰী হৈ, প্ৰতিখন দেশৰে নিজস্ব গুৰুত্বপূৰ্ণ অৰ্থনৈতিক কাৰ্য্য সম্পাদন কৰাৰ উপৰিও সমগ্ৰ সমাজবাদী গোষ্ঠীৰ কৰিব লগীয়া অৰ্থ নৈতিক কৰ্মবোৰ সম্পাদন কৰিবৰ বাবে চি এম ই এৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহ ৰাজনৈতিক তথা অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰত ক্ৰমাগত ওচৰ চাপি আহিছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সাগৰ আৰু নদীত চলা জাহাজ আৰু মালবাহী জাহাজৰ ৪০ শতাংশ যোগান ধৰে চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহে। বেলৰে মালবাহী ডবাৰ ২৬ শতাংশ নৈকে পোৱা হয় চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত দেশবোৰৰপৰা। ইয়াৰ উপৰিও লো-তীখা কাৰাগানাৰ যন্তপাতিৰ প্ৰায় ৩০ শতাংশ আৰু স্বয়ংক্ৰিয় টেলিফোন এক্সেঞ্জৰ সা-সৰঞ্জামৰ প্ৰায় ৫০ শতাংশ যোগান ধৰে চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহে। আচবাব, জোতা চেণ্ডেল, বেডিমেড কাপোৰ আদিৰ আমদানিৰ ক্ষেত্ৰত ১৫ শতাংশই অনা হয় চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰপৰা। বৰ্তমান ছোভিয়েত ইউনিয়নত হাঙ্গাৰীত নিৰ্মাণ কৰা ৬-১,০০০ দূৰণি বটীয়া পথত চলাচলৰ উপযোগী বাচ আছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ মুঠ ক্ৰতগামী নৌবহৰ (দীৰ্ঘ দূৰত্বৰ বাবে ব্যৱহৃত) ২০ শতাংশ অনা হয় পোলেণ্ডৰ পৰা। চালফিউৰিক এচিডৰ ক্ষেত্ৰটো ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সৰ্বমুঠ চাহিদাৰ আধা অংশ অনা হয় পোলেণ্ডৰ পৰা। আনহাতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ৭০ শতাংশ কাঠৰ কাইবাৰ বৰ্ড পোলেণ্ডৰ সাহায্যত প্ৰস্তুত কৰা হয়।

চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক আদান-প্ৰদানে তেল, ইন্ধন, তেলৰ দ্বাৰা প্ৰস্তুত কৰা সামগ্ৰী, কয়লা আৰু ক'ক প্ৰাকৃতিক গেছ, লোৰ আকৰ তথা কপাহ আৰু কাঠৰ অত্যাবশ্যকীয় সামগ্ৰীৰ মুঠ প্ৰয়োজনৰ ৭০ৰ পৰা ১০০ শতাংশলৈকে পূৰণ কৰে। দেশখনৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ নতুন খনিজ অঞ্চল সমূহত অৱস্থিত খনিজ সম্পদ সমূহৰ আহৰণ কাৰ্য্য যথেষ্ট অসুবিধাজনক তথা ব্যয়বাহুল হোৱা স্বত্বেও ছোভিয়েত ইউনিয়নৰপৰা ইন্ধনৰ যোগান সূৰ্ষ গতিত চলি থকাত ১৯৭০ৰ দশকৰ শক্তি অনাটনৰ প্ৰভাৱ যথেষ্ট পৰিমাণে হ্ৰাস পাইছিল। এই শক্তি অনাটনে শক্তি যোগানৰ দাম যথেষ্ট বৃদ্ধি কৰিছিল আৰু লগতে তেল আৰু চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত

ৰাষ্ট্ৰৰ অৰ্থনীতিৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাইছিল। ১০ বছৰতকৈও অধিক কাল এই দেশবোৰে বিশ্বৰ বজাৰ দামতকৈ আধা অথবা আধাতকৈও কিছু কম দামত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পৰা তেল ক্ৰয় কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰিও ছোভিয়েত ইউনিয়নে চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত দেশবোৰক শক্তি যোগানৰ বাবে দিব লগা মূল্য পৰিশোধ কৰিবলৈ দিন বঢ়াই দিছিল। এই দীৰ্ঘকালীন পৰিশোধৰ বাবে ধাৰ্য্য কৰা স্মৃতিৰ পৰিমাণ বিশ্বৰ প্ৰচলিত গড় স্মৃতিৰ পৰিমাণতকৈ ৪ৰ পৰা ৫ গুণ কম। ছোভিয়েত ইউনিয়নে চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহক বিনামূল্যে কাৰিকৰী জ্ঞানৰ যোগান ধৰে। এইবোৰৰ বিশ্ব বজাৰত যথেষ্ট মূল্য হ'ব। সিটো এখন আৰ্থিকভাবে অনগ্ৰসৰ আৰু জাতীয়-অৰ্থনীতিক পুনৰ নিৰ্মাণ কৰি থকা দেশৰ পক্ষে বহন কৰাটো সম্ভবপৰ নহয়।

১৯৭১ চনত গ্ৰহণ কৰা সমাজবাদী অৰ্থনৈতিক সংহতিৰ বিস্তৃত আঁচনিৰে চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সমুখত কিছুমান ঐতিহাসিক ভাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম-কাজ দাঙি ধৰিলে। এই কামবোৰ সমাধা কৰাত তেওঁলোকৰ অগ্ৰগতি স্পষ্ট হৈ পৰিছে। বিশেষকৈ ১৯৭১-১৯৮৩ৰ কালছোৱাত চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত দেশবোৰৰ বাণিজ্যৰ বাৰ্ষিক বৃদ্ধিৰ হাৰ আছিল ১৪.১ শতাংশ। জি এন পি বৃদ্ধিৰ হাৰ আছিল ৪.৬ শতাংশ। উদ্যোগিক উৎপাদন বৃদ্ধিৰ হাৰ আছিল ৫.৬ শতাংশ।

এই আঁচনিখন গ্ৰহণ কৰা লগে লগেই দেশবিলাকে তেওঁলোকৰ ইন্ধন আৰু কেঁচামালৰ চাহিদা হৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। ই হ'ল সমাজবাদী অৰ্থনীতিৰ এক মহান সফলতা। ই. ই. চি দেশবোৰৰ প্ৰয়োজনীয় ইন্ধনৰ ৫০ শতাংশই আমদানি কৰা হয় অন্য দেশৰপৰা (উন্নয়নশীল, পুঁজিবাদী অথবা সমাজবাদী ৰাষ্ট্ৰবৰ্গৰ)। কিন্তু সমাজবাদী গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহে অত্যাবশ্যকীয় কেঁচা সামগ্ৰী আৰু শক্তি সম্পদৰ মুঠ ৯০ৰ পৰা ৯৫ শতাংশ চাহিদা নিজৰ মাজতে পূৰণ কৰিবলৈ সক্ষম।

চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত দেশবোৰৰ ইন্ধন আৰু শক্তি সম্পদৰ চাহিদা পূৰণাৰ্থে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পৰা সেই দেশবিলাকলৈ প্ৰাকৃতিক গেছ আৰু তেল নিবলৈ বৃহৎ পাইপ লাইন বহুৱা হৈছে। এই একে উদ্দেশ্যেই ২৬ নিযুত কিলোৱাট ক্ষমতা-সম্পন্ন এটা আণবিক শক্তি কেন্দ্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে। আশা কৰা হৈছে যে ১৯৯০ চনৰ ভিতৰত চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰবোৰৰ আণবিক কেন্দ্ৰসমূহৰ মুঠ ক্ষমতা ১০০ নিযুত কিলোৱাট হ'বগৈ। বহুপাক্ষিক বিশেষীকৰণৰ ভিত্তিত স্বাক্ষৰিত আন্তৰ্ৰাষ্ট্ৰীয় চুক্তি আৰু উৎপাদনত সহযোগিতা তথা আণবিক শক্তি কেন্দ্ৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে সা-সবজায় যোগানৰ দ্বাৰা আণবিক অভিযান্ত্ৰিক বিজ্ঞানৰ বিকাশ ঘটোৱা হৈছে। ইয়াৰ ভৱিষ্যত উন্নতি ১৯৮৪ চনৰ জুন মাহত বহা চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ শীৰ্ষ অৰ্থনৈতিক সন্মিলনত গৃহীত সিদ্ধান্ত অনুসৰি প্ৰতিষ্ঠা হ'ব লগা

আণবিক তাপ আৰু শক্তি প্ৰকল্প তথা আণবিক শক্তিকেন্দ্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব।

এই আঁচনিবিলাকৰ ৰূপায়নে চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহক ইন্ধন তথা শক্তি যোগানৰ ক্ষেত্ৰত উদ্বৃত্ত হোৱা সমস্যাসমূহৰ সমাধানত বিশেষ অৰিহণা যোগাব। এই আঁচনিৰে, এক বিশেষ পৰিমাণৰ জৈব ইন্ধন সংৰক্ষণ কৰাতো চি এম ই এৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহক সহায় কৰিব যিহেতু বহুত নিযুত কিলোৱাট ক্ষমতা সম্পন্ন শক্তি প্ৰকল্পই বছৰেক দুই নিযুত টনতকৈও বেছি পৰিমাণৰ ইন্ধন সংৰক্ষিত কৰাতো সম্ভবপৰ কৰি তুলিব।

চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত দেশসমূহৰ মাজত ইন্ধন তথা শক্তি যোগানৰ সমস্যাসমূহ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা অন্যান্য গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশবোৰ হ'ল—ইন্ধন তথা কেঁচা সামগ্ৰী ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত মিতব্যয়িতা, প্ৰাথমিক সম্পদ আৰু ইয়াৰপৰা উদ্ধাৰ কৰা উচ্চহাৰত ব্যৱহাৰ যোগ্য উপাদানসমূহৰ তিনিখলনীয়া প্ৰণালিবদ্ধতা, গোণ সম্পদসমূহৰ ব্যাপক হাৰত ব্যৱহাৰ আৰু শক্তি তথা সম্পদ বাহিকৰণৰ বাবে ব্যৱহৃত যন্ত্ৰপাতি, নিয়ন্ত্ৰণৰ যন্ত্ৰপাতি আৰু শক্তি ব্যয় নিয়ন্ত্ৰণৰ যন্ত্ৰপাতিৰ উন্নতিকৰণত সহযোগিতা।

চি এম ই এ সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ অৰ্থনৈতিক শীৰ্ষ সন্মিলনে ইন্ধন তথা শক্তি সমস্যাসমূহ সমাধান কৰাৰ কাৰণে গ্ৰহণ কৰা বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়টো হৈছে—জুলীয়া তথা চাপ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা সংকোচন ঘটোৱা গেচৰ ব্যাপক হাৰত প্ৰয়োগ। এই কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা ব্যাপক পৰিমাণৰ শোধিত হ'ব লগা আৰু মূল্যবান দ্ৰব্যৰ উৎপাদনত ব্যৱহৃত হ'ব লগা মোকৰা তেল সংৰক্ষিত কৰিব পৰা যাব।

সমাজবাদী অৰ্থনৈতিক সংহতিৰ গভীৰতা স্বৰিত গতিত প্ৰগতি লভা বিশেষীকৰণ আৰু উৎপাদনৰ সহযোগিতাৰ লগত নিবিড় ভাবে জড়িত।

বৰ্তমানলৈকে চি এম ই এৰ সদস্যভুক্ত দেশবিলাকৰ মাজত, বিশেষীকৰণ আৰু উৎপাদনৰ সহযোগিতাৰ বাবে ১৫০ খন বহুপাক্ষিক চুক্তি সম্পাদন কৰা হৈছে। ইয়াৰে ১১০ খন চুক্তি কাৰিকৰী অভিযান্ত্ৰিক বিষয়ৰ। চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক বণ্টানি বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ ধৰণৰ উন্নতমানৰ অভিযান্ত্ৰিক দ্ৰব্যৰ স্থান ৪১ শতাংশ পৰ্য্যন্ত হৈছে।

সমাজবাদী গোষ্ঠীৰ মাজত উদ্যোগৰ যুক্তিসঙ্গত বিতৰণ আৰু কেইখনমান নিৰ্দ্ধাৰিত দেশত বিশেষ ধৰণৰ দ্ৰব্য উৎপাদনৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰাত যথেষ্ট সফল পোৱা গৈছে। বিশেষীকৰণ কাৰ্য্যই চি এম ই এৰ ৰাষ্ট্ৰ সমূহক কিছুমান লাভ নোহোৱা আৰু উন্নতি বিহীন উদ্যোগ বন্ধ কৰি দিয়াৰ পথ সূচয় কৰি তুলিছে। ইয়াৰ দ্বাৰা তেনে ধৰণৰ উদ্যোগৰ উৎপাদন বন্ধ কৰি নিজ দেশত প্ৰচুৰ পৰিমাণে থকা প্ৰাকৃতিক সম্পদ, উৎপাদন ক্ষমতা, পৰিবহন সুবিধা আৰু প্ৰয়োজনীয় বিশেষজ্ঞ ইত্যাদিৰ ভিত্তিত গঢ়ি

উঠিব পৰা উল্লেখ্যৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিব পৰা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে বুলগেৰিয়াৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতি ক্ৰমবৰ্দ্ধমানভাৱে ইলেকট্ৰনিকচ আৰু কম্পিউটাৰ প্ৰযুক্তি বিজ্ঞান বিকাশৰ লগত জড়িত হ'ব। হাঙ্গেৰিৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰিব বৈজ্ঞানিক প্ৰযুক্তি বিজ্ঞানৰ উল্লেখ্য, কাৰ্মাচী আৰু বাচ নিৰ্মাণৰ ওপৰত। জাৰ্মান গণতান্ত্ৰিক প্ৰজাতন্ত্ৰৰ উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰিব পৰীক্ষা আৰু নিয়ন্ত্ৰণ সম্পৰ্কীয় সা-সনগ্ৰাম, উচ্চমানৰ আলোক বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় তথা বিভিন্ন ধৰণৰ ৰাসায়নিক উল্লেখ্যৰ বিকাশৰ ওপৰত। এইদৰে চেকোস্লোভেকিয়াৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰিব আণবিক অভিযান্ত্ৰিক উল্লেখ্য তথা কাৰিকৰী ভাৱে জটিল আহিলা-পাতি আৰু পৰিবহন উল্লেখ্যৰ উন্নতিৰ ওপৰত। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ক্ষেত্ৰতো দেশখনৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰিব লো আৰু তীক্ষ্ণ উল্লেখ্যৰ উন্নতি, শক্তি ভিত্তিক ৰাসায়নিক উল্লেখ্যৰ উন্নতি, পৰিবহন নিৰ্মাণ, বিজ্ঞান ভিত্তিক উল্লেখ্য সমূহৰ প্ৰগতি আৰু কেঁচামাল তথা ইয়াৰ উৎপাদনৰ ওপৰত।

বিশেষীকৰণৰ উচ্চতম সীমাৰ অৰ্থ হ'ল সম্ভাৱনাপূৰ্ণ উল্লেখ্যৰ উন্নতিৰ মাধ্যমেৰে প্ৰতিখন ৰাষ্ট্ৰৰে নিজা উল্লেখ্যগিক, বৈজ্ঞানিক তথা প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ মানদণ্ড উন্নত কৰা।

বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী উন্নতিয়ে কিছুমান জৰ্য উৎপাদনৰ বাবে বিভিন্ন ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠানবিলাকৰ মাজৰ প্ৰত্যক্ষ সম্পৰ্কৰ প্ৰয়োজনৰ কথা সূচায়। এই ক্ষেত্ৰত সমাজবাদ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত সহযোগিতা বৃদ্ধিৰ এক নতুন দাৰা পৰিলক্ষিত হৈছে। এই দেশবোৰৰ জাতীয় অৰ্থনীতিৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত যৌথ-কোম্পানী তথা যৌথ প্ৰতিষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠাৰ প্ৰচেষ্টা দেখা গৈছে।

জৰ্য উৎপাদনৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত চি এম ই ৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সংহতিৰ উন্নতি দেশবিলাকৰ বিজ্ঞান তথা কাৰিকৰী সহযোগিতাৰ সৈতে নিবিড় ভাবে জড়িত। বিশ্বৰ মুঠ বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সম্ভাৱনাৰ এক বৃদ্ধিৰ অংশ সমাজবাদী দেশসমূহত বিৰাজমান। এই আবিষ্কাৰসমূহৰ যৌথ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰা সমাজবাদী ৰাষ্ট্ৰসমূহে এক সমৃদ্ধিশালী অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিছে। জাতীয় বিজ্ঞান অকাডেমীৰ ২০০ প্ৰতিষ্ঠানে আৰু ৩০০০ অন্যান্য বৈজ্ঞানিক সংগঠনে চি এম ই এ গাথনিৰ মাজত বিভিন্ন যৌথ প্ৰকল্পত অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। মৌলিক তথা প্ৰয়োগিক গৱেষণাৰ প্ৰায় ২০০০ আচনিৰ কাম ইতিমধ্যে কৰা হৈছে। ২০০০ চনলৈকে বিজ্ঞান আৰু কাৰিকৰী বিকাশৰ বাবে বিস্তৃত কাৰ্য্যসূচীত ৰূপায়িত কৰিবলৈ চি এম ই এ ৰাষ্ট্ৰসমূহ এক চুক্তিত উপনীত হৈছে। এই কাৰ্য্যসূচীয়ে, ইচ্ছুক দেশসমূহৰ ক্ষেত্ৰত, আধুনিক বিজ্ঞানৰ মূল নিৰ্ণয়কাৰী বিভাগত, স্বয়ংক্ৰিয় যন্ত্ৰৰ উপাদানসমূহৰ উৎপাদনত, ইলেকট্ৰনিকচত, পৰিবৰ্তনশীল স্বয়ংক্ৰিয় পদ্ধতিৰ ক্ষেত্ৰত, আণবিক প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানত, নতুন ধৰণৰ কাৰিকৰী জ্ঞান তথা

বস্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ আৰু প্ৰগতিত, জীৱ প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ বিকাশ ইত্যাদিত মনোনিবেশ কৰাতো সম্ভৱ কৰি তুলিব।

চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহে তেওঁলোকৰ মাজৰ পাৰস্পৰিক সহযোগিতাৰ বিকাশ তথা পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰাৰ সময়ত, সদায়েই, দেশসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক ভাৱে লাভজনক আৰু সমতা সম্পন্ন অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ উন্নতি ঘটোৱাৰ প্ৰয়াসৰ কথা ব্যক্ত কৰি আহিছে। চি এম ই এৰ চনদ অনুসৰি ইয়াৰ মূল নীতিসমূহ গ্ৰহণ কৰিব খোজা সকলোবোৰ দেশেই চি এম ই এৰ সদস্য পদ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে অথবা ইয়াৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ ওচৰ সান্নিধ্যলৈ আহিব পাৰে।

যুগোস্লাভিয়া, ফিনলেণ্ড, মেক্সিকো, ইৰাক, কম্বোডিয়াত বিপ্লৱিক অৱস্থিত গিয়ানা আৰু নিকাৰাগুৱাই চি এম ই এ ৰাষ্ট্ৰৰ সৈতে এক বিশেষ সহযোগিতাৰ চুক্তি স্বাক্ষৰিত কৰিছে। য়েমেণ গণৰাজ্য আৰু লাওচে চি এম ই এৰ কাৰ্য্যকলাপৰ পৰ্য্যবেক্ষক হিচাবে অংশগ্ৰহণ কৰে।

সহযোগিতাই প্ৰগতি ক্ষিপ্ৰতৰ কৰে

ছোভিয়েত ইউনিয়নে উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ সৈতে পাৰস্পৰিকভাৱে লাভ দায়ক বাণিজ্য তথা অৰ্থনৈতিক সহযোগিতা শক্তিশালী আৰু বিকশিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট পৰিমাণে মনোনিবেশ কৰিছে। এই ক্ষেত্ৰত, সম্পূৰ্ণ সমতা, দেশীয় সাৰ্বভৌমত্বৰ প্ৰতি সমান তথা অগ্ৰ দেশৰ আভ্যন্তৰীণ বিষয়ত হস্তক্ষেপ নকৰাৰ লেনিনবাদী নীতি সমূহ মানি চলা হয়। উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ সামাজিক তথা অৰ্থনৈতিক মুক্তি সংগ্ৰামত আৰু গণতান্ত্ৰিক নীতিৰ ভিত্তিত আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্ক পুনৰ গঠন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত, ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু অন্যান্য সমাজবাদী দেশসমূহে আগবঢ়োৱা সাহায্যই উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ সামাজিক উন্নতি বিকশিত কৰাৰ উপৰিও বিশ্ব অৰ্থনীতিৰ এই দেশবিলাকৰ অৱস্থা শক্তিশালী কৰাত সহায় কৰিছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ, বিশ্ব অৰ্থনীতিৰ ক্ষেত্ৰত, সক্ৰিয়ভাৱে অংশ গ্ৰহণ কৰা ইচ্ছাই আৰু তেওঁলোকৰ মাজত বৃদ্ধি পোৱা পাৰস্পৰিক ৰাজনৈতিক বিশ্বাসে এই দেশবোৰৰ মাজৰ বাণিজ্য, অৰ্থনীতি আৰু বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সহযোগিতাৰ ক্ষেত্ৰত এক মূল আধাৰ হিচাবে কাম কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ মাজৰ প্ৰায়বোৰ চুক্তিয়েই হ'ল দীৰ্ঘকালীন চুক্তি। বৰ্তমানলৈকে ৮০ খন উন্নয়নশীল ৰাষ্ট্ৰৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নে বাণিজ্যিক চুক্তি কৰিছে। আনহাতে উৎপাদন আৰু অন্যান্য সুবিধাৰ বাবে অৰ্থনৈতিক তথা কাৰিকৰী সহযোগিতাৰ ক্ষেত্ৰত ৬৫ খন উন্নয়নশীল ৰাষ্ট্ৰৰ লগত

আন্তঃচৰকাৰী চুক্তি সম্পাদিত হৈছে। এই চুক্তিসমূহে ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত দ্ৰব্যৰ স্থিৰ আদান-প্ৰদান নিশ্চিত কৰে আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ অৰ্থনৈতিক পৰিকল্পনাৰ সৈতে এই বাণিজ্যসমূহৰ সম্পৰ্ক বৰ্দ্ধা কৰাটো সম্ভৱপৰ কৰি তোলে।

১৯৮৪ চনত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ অংশ আছিল ১৩.২ শতাংশ। ১০০ তকৈও অধিক উন্নয়নশীল দেশৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ সম্পৰ্ক আছে। ১৯৭০ আৰু ১৯৮০ দশকৰ প্ৰথম বছৰবোৰত এই বাণিজ্য প্ৰতি বছৰে ১৫.৪ শতাংশলৈ বৃদ্ধি পাইছিল।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ মাজৰ বাণিজ্যিক গাথনিৰ উন্নতি হৈ আহিছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নে উন্নয়নশীল দেশবোৰলৈ তেনে ধৰণৰ বস্তু বপ্তানি নকৰে যিবোৰে উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ স্বদেশী বস্তুৰ সৈতে প্ৰতিযোগিতা সৃষ্টি কৰিব পাৰে। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পৰম্পৰাগত বপ্তানি বস্তুবোৰৰ ভিতৰত বিভিন্ন ধৰণৰ উদ্যোগৰ আহিলাপাতি, কৃষি পাম আৰু অন্যান্য উদ্যোগিক দ্ৰব্য অন্তৰ্ভুক্ত। ১৯৮৪ চনত, ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অভিযান্ত্ৰিক দ্ৰব্যৰ মুঠ বপ্তানিৰ ২৩.৪ শতাংশ উন্নয়নশীল দেশবোৰে ক্ৰয় কৰিছিল। উন্নয়নশীল দেশবোৰলৈ ছোভিয়েত ইউনিয়নত উৎপাদিত ধাতু কটা সঁজুলি, পাৰাৰ জেনেৰেটৰ আৰু ধাতুবিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় আহিলা তথা পামৰ যন্ত্ৰপাতিৰ বপ্তানিও বৃদ্ধি পাইছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নে উন্নয়নশীল দেশবোৰলৈ তেল, তেলজাত দ্ৰব্য, নন যোৰাচ ৰ'লড্ ইক পাইপ আৰু অন্যান্য দ্ৰব্যও বপ্তানি কৰে।

উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ অৰ্থনৈতিক স্বনিৰ্ভৰশীলতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি এই দেশবোৰলৈ ছোভিয়েত সাহায্য আগবঢ়োৱা হয়। এই দেশবোৰত ছোভিয়েত সাহায্যৰ দ্বাৰা ১৮০০ উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠান, শক্তি প্ৰতিষ্ঠান, হাইড্ৰপাৱাৰ প্ৰকল্প, কৃষিপাম আৰু অন্যান্য প্ৰতিষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে। এইবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে সেই দেশবিলাকৰ সম্পত্তি।

উদাহৰণ স্বৰূপে, ছোভিয়েত সাহায্যৰ দ্বাৰা উন্নয়নশীল দেশবোৰত প্ৰতিষ্ঠিত, উৎপাদন প্ৰতিষ্ঠানৰ তেল উৎপাদন ক্ষমতা ৬৮ নিযুত টন, তেল প্ৰক্ৰিয়ণৰ ক্ষেত্ৰত ৩৮ নিযুত টন, কয়লা উৎপাদনৰ ক্ষমতা ৮০ নিযুত টনতকৈও অধিক, লোৰ আকৰ ১২ নিযুত টন, তীখা ২৭ নিযুত টন, বল'ভ ষ্টক ২৫ নিযুত টন আৰু চিমেন্টৰ ক্ষেত্ৰত বছৰি ৬৫ নিযুত টন। বাহ্যিক মানদণ্ড অনুসৰি ওপৰত উল্লেখিত তথ্যবোৰে এক বৃহৎ পৰিমাণৰ অৰ্থনৈতিক সম্ভৱপৰতা সূচায়।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে প্ৰথমে উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ ৰাজহুৱা খণ্ডৰ মূল বিভাগসমূহ

শক্তিশালী কৰিবৰ বাবে সাহায্য আগবঢ়াবলৈ চেষ্টা কৰে, ছোভিয়েত সাহায্যৰ এক বিশেষ অংশ উদ্যোগিক সুবিধাৰ বাবে দিয়া হয়। ই প্ৰায় ৭০ শতাংশ।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে বিশেষজ্ঞসকলক প্ৰশিক্ষণ দিবৰ বাবে উন্নয়নশীল দেশবোৰক এক বিশেষ সাহায্য দি আহিছে। এই কাৰ্যই সেই দেশবোৰত আধুনিক শিক্ষা ব্যৱস্থা প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও ইয়াৰ দ্বাৰা দেশসমূহত এটা কাৰিকৰী ভেঁটিৰ সৃষ্টি হৈছে; যাৰ ফলত বিভিন্ন বিষয়ৰ, সেই দেশৰ বিশেষজ্ঞসকলক তথা মাজৰ আৰু উচ্চমানৰ মেনেজাৰসকলক স্বাধীনভাৱে শিক্ষা দিব পৰা গৈছে। উন্নয়নশীল দেশবোৰত ছোভিয়েত সাহায্যৰ দ্বাৰা উচ্চশিক্ষাৰ প্ৰতিষ্ঠান আৰু ব্যৱসায় সম্পৰ্কীয় তথা অন্যান্য শিক্ষানুষ্ঠান প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে, এইবিলাকক আধুনিক ছোভিয়েত সা-সৰঞ্জাম, কাৰিকৰী আৰু দৃষ্টিবিষয়ক সা-সৰঞ্জাম তথা কিতাপপত্ৰ যোগানৰ দ্বাৰা সহায় আগবঢ়োৱা হৈছে। এনে ধৰণৰ বহু শিক্ষানুষ্ঠানত অভিজ্ঞ ছোভিয়েত শিক্ষকে কাম কৰি আছে। ইয়াৰ উপৰিও, ছোভিয়েত সাহায্যৰ দ্বাৰা উন্নয়নশীল দেশসমূহত প্ৰায় ৫০০ প্ৰশিক্ষণ কেন্দ্ৰ আৰু নিয়মীয়া পাঠ্যক্ৰমৰ শিক্ষানুষ্ঠান স্থাপন কৰা হৈছে।

অন্যহাতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ মহাবিদ্যালয় আৰু বিশ্ববিদ্যালয়সমূহত জাতীয় বিশেষজ্ঞসকলক বিনামূলীয়াকৈ প্ৰশিক্ষণ দি থকা হৈছে। এই শিক্ষানুষ্ঠানবোৰত ছোভিয়েত ছাত্ৰসকলৰ দৰেই বিদেশী ছাত্ৰসকলেও সমান সা-সুবিধা লাভ কৰে, বৰং ইয়াৰ পৰিমাণ কিছু ক্ষেত্ৰত বেছিহে, যেনে—উচ্চহাৰত বৃত্তি, কাপোৰ কিনিবৰ বাবে অলপ আচৰপ ধন, (গ্ৰীষ্মপ্ৰদান দেশৰ পৰা অহাসকলক দিয়া হয়) গ্ৰীষ্ম আৰু শীতৰ বন্ধৰ কালছোৱাত দিয়া ভাতা ইত্যাদি।

উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ লগত থকা অৰ্থনৈতিক সহযোগিতাৰ ফলত ছোভিয়েত ইউনিয়নো উপকৃত হৈছে। এই দেশসমূহৰ লগত সহযোগিতাৰ দ্বাৰা ছোভিয়েত ইউনিয়নে সমাজবাদী ৰাষ্ট্ৰবিলাকত আৰু উন্নত পুঁজিবাদী দেশবোৰত উৎপাদিত নোহোৱা অথবা কম পৰিমাণে উৎপাদন হোৱা বস্তুবোৰ লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। এইবোৰৰ ভিতৰত আছে কফি, দীৰ্ঘ আঁহৰ কপাহ, তেলজাত গুটি, ককবিন, গ্ৰীষ্মকালীন ফলমূল আৰু বিভিন্ন ধৰণৰ অন্যান্য বস্তু। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ আমদানি বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত উন্নয়নশীল দেশবোৰত উৎপাদিত দ্ৰব্য আৰু অৰ্ধনিৰ্ধাৰিত দ্ৰব্যৰ অংশ ক্ৰমান্বয়ে বৃদ্ধি পাইছে।

ছোভিয়েত কাৰিকৰী তথা অৰ্থনৈতিক সাহায্যৰ বিনিময়ত আৰু ধাৰ পৰিশোধৰ বাবে, উন্নয়নশীল দেশবোৰে নিজ নিজ দেশৰ পৰম্পৰাগত বপ্তানি সামগ্ৰী আৰু নতুনকৈ প্ৰতিষ্ঠিত উদ্যোগৰ উৎপাদিত দ্ৰব্য ছোভিয়েত ইউনিয়নলৈ পঠায়।

উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ সৈতে ক্ষতিপূৰণৰ ভিত্তিত সহযোগিতা কৰাতো ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কবোৰৰ এক প্ৰতিশ্ৰুতিপূৰ্ণ গাথনি। উন্নয়নশীল দেশবোৰে; উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠানৰ নিৰ্মাণ কাৰ্যৰ বাবে ছোভিয়েত ইউনিয়নে আগবঢ়োৱা সাহায্যৰ পৰিশোধ সেই উদ্যোগসমূহত উৎপাদিত দ্ৰব্যৰ দ্বাৰাই কৰে। এইদৰে উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ বণ্টানি সম্পদৰ বিকাশ ঘটে আৰু তেওঁলোকৰ উৎপাদিত দ্ৰব্যৰ বাবে এক দীৰ্ঘদনীয়া বিশ্বাসযোগ্য বজাৰৰ নিশ্চয়তা লাভ কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা সেই দেশসমূহৰ পৰিশোধৰ ভাৰসাম্যতাও উন্নত হয়। বৰ্তমান উন্নয়নশীল দেশৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ প্ৰায় ৩০ খন মান ক্ষতিপূৰণৰ চুক্তি আছে। ইয়াৰ ভিতৰত আফগানিস্তানৰ সৈতে ১৯৫০ চনত স্বাক্ষৰিত হোৱা প্ৰাকৃতিক গেচ সম্পৰ্কীয় চুক্তি, গিয়েনাব সৈতে স্বাক্ষৰিত বক্ৰাইট সম্পৰ্কীয় চুক্তি (১৯৬২), চিৰিয়া আৰু ইৰাকৰ (১৯৬৩ আৰু ১৯৭৫) সৈতে সম্পাদিত তেল সম্পৰ্কীয় চুক্তি, মৰক্কোৰ লগত কৰা ফছফেট সম্পৰ্কীয় চুক্তি (১৯৭৮), আৰু পলিমেটেলিক আকৰৰ বাবে কঙ্গোৰ সৈতে (১৯৮১) কৰা চুক্তিয়েই প্ৰধান।

বৰ্তমান বছৰবোৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ মাজত বহুল পৰিমাণে পৰিবৰ্তনশীল ধৰণৰ সহযোগিতাৰ উদ্ভাৱন হৈছে। ১৯৭০ ৰ দশকত আন্তৰ্জাতিক উত্তেজনা প্ৰশমনৰ চৰ্তত, তিনিপক্ষীয় সহযোগিতাৰ উদ্ভাৱন হৈছিল যাৰ ফলত সমাজবাদী, উন্নত পুঁজিবাদী আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহে উন্নয়নশীল দেশত বৃহৎ প্ৰকল্প গঢ়ি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। তিনি পক্ষীয় সহযোগিতাই উন্নয়নশীল দেশসমূহক উন্নত কাৰিকৰী জ্ঞানৰ আভাষ দিয়াৰ উপৰিও সহজ ৰূপৰ ভিত্তিত উৎপাদন ক্ষমতা সম্ভৱপৰ কৰি তুলিছে আৰু লগতে সমাজবাদী তথা উন্নত পুঁজিবাদী দেশলৈ উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ বণ্টানিবো বৃদ্ধি হৈছে। কিনলেণ্ড, ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অৱ জাৰ্মানী; ফ্ৰান্স, ইতালি, অষ্ট্ৰিয়া, জাপান আৰু চুইজাৰলেণ্ড আদি দেশৰ, ২০০ তকৈও অধিক প্ৰতিষ্ঠানৰ সৈতে, প্ৰকল্প বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত, ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৈদেশিক বাণিজ্য বিভাগে সহযোগিতা কৰে। এই সহযোগিতাই আণবিক তথা তাপশক্তিৰ ইঞ্জিনিয়াৰিং, লৌহ ধাতুবিজ্ঞা, ৰাসায়নিক তথা পেট্ৰ-ৰাসায়নিক উদ্যোগ, গৃহনিৰ্মাণৰ সঁজুলি তৈয়াৰ (খনিজ বস্তুৰ বিকাশকে ধৰি) আৰু পৰিবহন আদিকো সাঙুৰি লৈছে। যোৱা কেইবছৰমান ধৰি আন্তৰ্জাতিক বাতাবৰণ প্ৰতিকূলজনক হোৱাত আৰু পশ্চিমীয়া দেশসমূহে সমাজবাদী দেশ আৰু কিছুমান দেশৰ ওপৰত জাপি দিয়া বিভিন্ন ধৰণৰ অৰ্থনৈতিক প্ৰতিৰোধৰ বাবে ত্ৰিপাক্ষিক সহযোগিতা ক্ষতিগ্ৰস্ত হৈছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল দেশসমূহৰ মাজৰ সহযোগিতা। তৃতীয়

দেশবিলাকৰ বজাৰ সমূহত (বিশেষকৈ উন্নয়নশীল দেশবোৰত) বিশেষ সম্ভাৱনাপূৰ্ণ যেন দেখা গৈছে।

উদাহৰণস্বৰূপে, ভাৰতৰ উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠান আলজিৰিয়া, ইৰান আৰু নাইজেৰিয়াত লো-তীখা আৰু লৌহ ধাতু প্ৰকল্প প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে উপ-ঠিকাদাৰ হিচাবে অংশ লৈছে। যাৰ মুখ্য ঠিকাদাৰ হ'ল ছোভিয়েত ইউনিয়ন। ভাৰতে এই ক্ষেত্ৰত বহুতো অসামৰিক প্ৰতিষ্ঠান আৰু পথ নিৰ্মাণ কৰিছে আৰু লগতে তীখাৰ গাথনিৰ মজ্জীত বস্তু তথা কিছুমান ভাৰতীয় আহিলা তালৈ পঠিয়াইছে। ভাৰতে কৰা মূল্যায়ন অনুশাৰিয়েই ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সৈতে ভাৰতৰ সহযোগিতাই, দেশখনক, তৃতীয় বাষ্ট্ৰত ইয়াৰ উৎপাদন ক্ষমতাৰ পূৰ্ণভাৱে ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত তথা বিশ্ব বজাৰত দেশখনৰ স্থান উন্নত কৰাটো সম্ভৱপৰ কৰি তুলিছে।

ব্ৰাজিলেও তৃতীয় বাষ্ট্ৰত প্ৰকল্প গঢ়াৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সৈতে সহযোগিতা কৰিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিছে। বহুতো ব্ৰাজিলীয় কোম্পানীয়ে লেতিন আমেৰিকা আৰু আফ্ৰিকাত তেনে ধৰণৰ সহযোগিতামূলক প্ৰকল্প গঢ়াৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰি আছে। এনে ধৰণৰ বিবেচনাধীন এটা প্ৰকল্প হ'ল পেকুৰ পশ্চিম উপকূলৰ শুকান মকময় অঞ্চললৈ পানী কাঢ়িয়াই নিবৰ বাবে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব লগা সুবন্দ নলীৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত-ব্ৰাজিল-পেকুভিয়ান সহযোগিতা। এই সুবন্দ নলাই পেকুৰ কৃষিপায়ত পানী যোগান ধৰাত সহায় কৰাৰ উপৰিও ইয়াৰ জলবিদ্যুৎ প্ৰকল্প কাৰ্যক্ষম কৰি তুলিব।

বাণিজ্যিক, অৰ্থনৈতিক, বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী দিশৰ বিনিময়ৰ ক্ষেত্ৰত সমন্বয় সাধনৰ বাবে ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ মাজত অৰ্থনৈতিক, বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী সহযোগিতাৰ আন্তঃস্বকাৰী আয়োগবোৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল ১৯৬০ দশকত। এই আয়োগবিলাকে আলজিয়াৰ্চ, মঙ্গোলা, আৰ্জেন্টিনা, আফগানিস্তান, ইথিউপিয়া, ভাৰত, ইৰাক, লিবিয়া, মাদাগাস্কাৰ, মৰক্কো, মেক্সিকো, মোজাম্বিক, য়েমেণ গণৰাজ্য, পেকু, চিৰিয়া, উকণ্ডা আৰু অন্যান্য দেশৰ লগত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বাণিজ্যিক আৰু অৰ্থনৈতিক সহযোগিতাৰ সক্ৰিয়ভাবে বিকাশ ঘটাইছে।

সমাজবাদ অভিমুখী* উন্নয়নশীল ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অৰ্থনৈতিক, বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী সহযোগিতা এক বিশেষ বিকাশমান গতিৰে আগুৱাইছে।

* এই দেশবোৰৰ ভিতৰত এণ্ডোলা গণৰাজ্য, আফগান গণতান্ত্ৰিক প্ৰজাতন্ত্ৰ, য়েমেণ গণৰাজ্য, বেনিন গণৰাজ্য, কঙ্গো জনগণতান্ত্ৰিক প্ৰজাতন্ত্ৰ, মাদাগাস্কাৰ গণৰাজ্য, মোজাম্বিক গণৰাজ্য, চাডতমে আৰু প্ৰিন্সিপাল গণতান্ত্ৰিক প্ৰজাতন্ত্ৰ, সংযুক্ত তানজানিয়া প্ৰজাতন্ত্ৰ আৰু সমাজবাদী ইথিউপিয়া অন্তৰ্ভুক্ত।

এনেধৰণৰ সহযোগিতাৰ লক্ষ্য হ'ল এই দেশবোৰত খণ্ডগত আৰু আঞ্চলিক উৎপাদন প্ৰকল্প প্ৰতিষ্ঠা কৰা। ছোভিয়েত ইউনিয়নে এই দেশবোৰৰ বহুতকৈ তিনি বছৰীয়া আৰু পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰাৰ বাবে আৰু পৰিকল্পনাত উল্লেখিত অনুমোদন তথা আঁচনিদমূহৰ ৰূপায়নৰ বাবে সাহায্য আগবঢ়ায়। খণ্ডগত আৰু আঞ্চলিক পৰিকল্পনাৰ ক্ষেত্ৰতো সহযোগিতা আগবঢ়াই থকা হৈছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত দেশবোৰৰ বহুতো বিশেষজ্ঞই বহুসংখ্যক সমাজবাদী অভিমুখী দেশত দ্বিপাক্ষিক চুক্তিৰ ভিত্তিত অথবা জাতিসংঘৰ জৰিয়তে পৰিকল্পনাৰ বিভিন্ন বিভাগ আৰু বিভিন্ন মন্ত্ৰালয়ত, বিশেষজ্ঞ তথা পৰামৰ্শ-দাতা হিচাবে কাম কৰি আছে।

সকলো ধৰণৰ ঔপনিবেশিক তথা নব্য ঔপনিবেশিক শোষণৰ অৱসান ঘটোৱাৰ পক্ষে থকা ছোভিয়েত ইউনিয়নে, তায় তথা সমতাৰ ভিত্তিত, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় অৰ্থ নৈতিক সম্পৰ্কৰ পুনৰ নিৰ্মাণ কৰিব খোজা উন্নয়নশীল দেশদমূহৰ প্ৰচেষ্টাক সক্ৰিয়ভাৱে সমৰ্থন জনায়।

এই ক্ষেত্ৰত বিশ্বৰ সমাজবাদী দেশদমূহে গ্ৰহণ কৰা নীতি পাৰস্পৰিক অৰ্থনৈতিক সাহায্য পৰিষদৰ সদস্য ৰাষ্ট্ৰদমূহৰ ঘোষণা পত্ৰত স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে। চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ দেশদমূহে আন্তৰ্জাতিক অৰ্থ নৈতিক সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত সকলো ধৰণৰ শোষণৰ অৱসান ঘটোৱা কাৰ্য্যত আৰু এই ক্ষেত্ৰত কাৰ্য্যকৰী সমাধানৰ দৃঢ় সমৰ্থক। ইয়াৰ উপৰিও আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰত বাধাবিহীন বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সহযোগিতা সৃষ্টি কৰা আৰু সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত বিভেদৰ অৱসান ঘটোৱা, কৃত্ৰিম বাধা নাইকিয়া কৰা, অত্যাশ্ৰয়মূলক বিনিয়মৰ অৱসান ঘটোৱা তথা কেঁচা সামগ্ৰী, খাদ্যবস্তু আৰু উৎপাদিত দ্ৰব্যৰ মূল্যৰ ক্ষেত্ৰত অৰ্থনৈতিকভাৱে সৃষ্ট আৰু তায়সঙ্গত ভাৰসাম্যতা ৰক্ষা কৰা আৰু বহুজাতিক একচেটীয়া ব্যৱসায়ীৰ কাৰ্য্যকলাপৰ ওপৰত দৃঢ় নিয়ন্ত্ৰণ আদিৰ বিষয়টোৰ সমাজবাদী দেশদমূহ হ'ল দৃঢ় সমৰ্থক। এই দেশদমূহে মুদ্ৰা তথা অৰ্থ সম্পৰ্কীয় সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰত নিয়ম প্ৰবৰ্তনৰ নীতি সমৰ্থন কৰে। আনহাতে উচ্চহাৰৰ সূতৰ নীতিৰ বিৰোধিতা কৰে আৰু ঋণদান তথা পৰিশোধৰ নিয়ম নীতিৰ স্বাভাৱিক-কৰণ কাৰ্য্যক সমৰ্থন কৰে যাতে উন্নয়নশীল দেশক ঋণ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত সেই নীতি নিয়মদমূহ ৰাজনৈতিক হেঁচা সৃষ্টিৰ হাতিয়াৰ হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা নহয় আৰু যাতে কোনো দেশৰে আভ্যন্তৰীণ বিষয়ত হস্তক্ষেপ কৰা নহয়।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰদমূহৰ মাজৰ সহযোগিতাই দুয়ো পক্ষকে উগ্ৰকৃত কৰে

পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰদমূহৰ সৈতে সম্পৰ্ক উন্নত কৰি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন তথা অন্যান্য সমাজবাদী ৰাষ্ট্ৰদমূহে এই কথা বিশ্বাস কৰে যে সক্ৰিয় পাৰস্পৰিক লাভালাভৰ সহযোগিতা হৈছে শান্তিপূৰ্ণ সহঅৱস্থান আৰু উত্তেজনা প্ৰশমনৰ ভেঁটি। আনহাতে ৰাজনৈতিক পাৰ্থক্য দমূহ অতিক্ৰম কৰিবৰ বাবে আৰু পৰস্পৰৰ গ্ৰহণযোগ্য সমাধান বাচি উলিওৱাৰ ই এক প্ৰধান উপাদান। এই ভেঁটি সূদৃঢ় কৰা, দীৰ্ঘদিনীয়া ব্যাপক হাৰৰ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশ ঘটোৱা তথা ২১ শতিকালৈকে সহযোগিতাৰ প্ৰসাৰ ঘটোৱাৰ প্ৰচেষ্টা, ইউৰোপৰ সহযোগিতা তথা প্ৰতিৰক্ষাৰ ওপৰত হেলচিঙ্কি অধিবেশনে ১৯৭৫ চনত গ্ৰহণ কৰা প্ৰস্তাবৰ নীতিসমূহ আগত ৰাখি কৰা। এই প্ৰস্তাবে ইউৰোপৰ বিভিন্ন সমাজ ব্যৱস্থাৰ ৰাষ্ট্ৰদমূহৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ নীতিসমূহ, অনাগত বহু শতিকালৈকে ব্যাখ্যা কৰে। কিন্তু ই প্ৰকৃততে মাথোন ইউৰোপৰে নহয় বিভিন্ন দেশৰ মাজৰ ৰাজনৈতিক সম্পৰ্ক দেশবিলাকৰ মাজৰ ৰাজনৈতিক সম্পৰ্কৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত। এই ৰাজনৈতিক সম্পৰ্কই কেতিয়াবা অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ প্ৰসাৰ ঘটায় আৰু কেতিয়াবা ইয়াৰ লাভালাভ ক্ৰমে কমি যায়। বৰ্তমান বছৰবোৰত আন্তৰ্জাতিক সম্পৰ্ক প্ৰতিকূল হোৱাৰ বাবে পূব-পশ্চিম অৰ্থনৈতিক সহযোগিতা জটিল হৈ আহিছে।

মানৱজাতিয়ে ইমানবোৰ অসুবিধা স্বত্বেও ৭০ দশকত লাভ কৰাখিনি সংৰক্ষিত কৰিব পাৰিবনে আৰু যদি পাৰে তেন্তে পাৰস্পৰিক লাভালাভ আৰু সমান সহযোগিতা অব্যাহত ৰখাটো তথা এই ক্ষেত্ৰত এক নতুন মাইল খুঁটাত উপনীত হোৱাটো সম্ভৱপৰ হবনে?

এই প্ৰশ্নবোৰৰ কোনো সহজ উত্তৰ নাই। এই ক্ষেত্ৰত সম্ভৱপৰতাও বিভিন্ন উপাদানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল—পূব-পশ্চিম সম্পৰ্কৰ ভৱিষ্যত ৰাজনৈতিক বাতাবৰণ, পাৰস্পৰিক ভাবে লাভজনক অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্ক উন্নত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ছয়োপক্ষৰ ইচ্ছা তথা বৰ্তমানে তেওঁলোকৰ মাজৰ বাণিজ্যিক, উद्यোগিক, বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী সহযোগিতা তথা ঋণ সম্পৰ্কক বাধা দিয়া বিভিন্ন অসুবিধা আৰু প্ৰাচীৰদমূহ আঁতৰাবৰ বাবে তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টা কিমান আশাস্থদীয়া আৰু ফলদায়ক তাৰ ওপৰত।

১৯৮০ ব দশকৰ আৰম্ভণিতে পূব-পশ্চিম অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশ হ্রাস পাইছিল। ইকালে ১৯৭০ ব কালছোৱাত ছোভিয়েত ইউনিয়নকে ধৰি চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ লগত বাণিজ্যৰ ক্ষিপ্ৰ বিকাশ ঘটিছিল। ই ১৯৭০ ব দশকৰ ১৪৬০০ নিযুত ডলাৰৰ পৰা ১৯৮০ ব দশকত ২৭৮০০ নিযুত ডলাৰলৈ বৃদ্ধি পাইছিল। ১৯৮১ চনত ই হ্রাস পাইছিল ২৩৬০০ নিযুতলৈ। ১৯৮২ চনত কমিছিল ২১৫০০ নিযুতলৈ আৰু ১৯৮৩ চনত কমিছিল ২০৮০০ নিযুতলৈ। এই নিয়মামী ধাৰা ১৯৮৪ চনলৈকে অব্যাহত আছিল। বিশ্বৰ লগে লগে দেখা দিয়া আন্তৰ্জাতিক শ্ৰমবিভাজনৰ উন্নতিৰ ধৰণ, অৰ্থনৈতিক জীৱনৰ আন্তৰ্জাতিকতাকৰণৰ অপৰিবৰ্তনীয় প্ৰক্ৰিয়া তথা স্থিৰ পাৰস্পৰিকভাৱে লাভজনক সহযোগিতা গভীৰ কৰি তোলা কাৰ্য্যই পূব-পশ্চিমৰ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বাধাসমূহ অতিক্ৰম কৰাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় আধাৰশিলাৰ সৃষ্টি কৰিছে। সম্প্ৰতি আন্তৰ্জাতিক উত্তেজনা আৰু অধিক কৰি তুলিবৰ বাবে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই চলোৱা নেবানেপেৰা প্ৰচেষ্টা তথা সমাজবাদী দেশসমূহক অৰ্থনৈতিকভাৱে পৃথক কৰি ৰাখিবলৈ কৰা চেষ্টা স্বত্বেও সমাজবাদী দেশসমূহে একাগ্ৰচিত্তে, ইচ্ছা প্ৰকট কৰা দেশসমূহৰ মৈতে স্থিৰ তথা পাৰস্পৰিক ভাৱে লাভজনক সহযোগিতা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত, তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টা বন্ধ কৰা নাই। সমাজবাদী দেশসমূহে কোনো দেশকে গোপনে সন্নিহিত কৰা নাই। তেওঁলোকৰ নিজৰ অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সকলোখিনিয়েই আছে। নিচিন্ত মনে তেওঁলোকে নিজৰ সম্পদ আৰু সমাজতান্ত্ৰিক গোষ্ঠীৰ সামৰ্থ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব পাৰে। কিন্তু ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু অন্যান্য সমাজবাদী দেশবিলাকে এই কথা বিশ্বাস কৰে যে ৰাজনৈতিক মতপাৰ্থক্য আৰু ইচ্ছা-অনিচ্ছাই অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি কৰিব নালাগে। যিহেতু অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কই প্ৰত্যেকলৈকে বৃদ্ধি পৰিমাণৰ সুবিধা কঢ়িয়াই আনে।

পূব-পশ্চিম অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশ দুয়োপক্ষৰ অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজনীয়তা আৰু অৰ্থনৈতিক নিয়মৰ যোগেদি হয়। এই প্ৰয়োজনীয়তাই পূৰণ কৰিব পৰাতো তেওঁলোকৰ সামৰ্থ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। ছোভিয়েত ইউনিয়ন, উদ্যোগিকভাৱে উন্নত পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ লগত বাণিজ্যিক সম্পৰ্ক বঢ়োৱাত যথেষ্ট ইচ্ছুক যিহেতু ইয়াৰ দ্বাৰা দেশখনে বিভিন্ন ধৰণৰ আভিযান্ত্ৰিক সামগ্ৰী, বহুতো আধুনিক উদ্যোগৰ প্ৰডাকচন লাইন, কিছুমান কেঁচামাল আৰু বিভিন্ন ধৰণৰ ভোগ্য দ্ৰব্য লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। তেনেদৰেই ছোভিয়েত ইউনিয়নে পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ পৰা কাৰিকৰী সামৰ্থ্য আৰু ক্ষতিপূৰণৰ ভিত্তিত ঋণ লৈ পাৰস্পৰিকভাৱে লাভজনক বৃহৎ প্ৰকল্প গঢ়ি তুলিবৰ বাবে যথেষ্ট ইচ্ছুক। বিশেষকৈ খনিজ উদ্যোগৰ ক্ষেত্ৰত। পৃথিৱীৰ

এক-তৃতীয়াংশ গৱেষক চি এম ই এৰ দেশসমূহত বাস কৰিলেও এই দেশসমূহে বিশ্বৰ বাকী দুই-তৃতীয়াংশ বৈজ্ঞানিকৰ লগত মতামত আদান-প্ৰদানৰ প্ৰক্ৰিয়া বাদ দিয়া নাই।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু অন্যান্য সমাজতান্ত্ৰিক দেশসমূহৰ মৈতে পাৰস্পৰিকভাৱে লাভজনক সহযোগিতাৰ বিকাশ সাধনৰ ক্ষেত্ৰত আৰু ইয়াক যিমান দূৰ সম্ভৱ স্থায়ী কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পশ্চিমীয়া দেশবোৰো কম ইচ্ছুক নহয়। সমাজবাদী দেশসমূহৰ লগত সহযোগিতাই এই দেশবিলাকক বহুতো ভটিল সমস্যা সমাধানত সহায় কৰে যেনে— উৎপাদন ক্ষমতাৰ অপূৰ্ণ ব্যৱহাৰ, কম পৰিমাণৰ শক্তিৰ যোগান ইত্যাদি।

পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ বাবে নিয়োগৰ সীমা বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু আন আন সমাজবাদী দেশৰ মৈতে অৰ্থনৈতিক সহযোগিতা কৰাটো এটা দৰকাৰী, গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় হৈ পৰিছে। বৰ্তমান কমেও এক নিযুত মান পশ্চিম ইউৰোপীয় মানুহ ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অৰ্ডাৰ পূৰণ কৰাৰ কামত ব্যস্ত আছে। এই কাম-কাজবোৰে ৫০০,০০০ জন পশ্চিম জাৰ্মানীৰ আৰু ২৫০,০০০ জন ফ্ৰান্সৰ শ্ৰমিকক কৰ্ম সংস্থাপন দিছে। ফিনলেণ্ডৰ বিশেষজ্ঞৰ মতে ছোভিয়েত-ফিনিচ বাণিজ্যিক আৰু অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ ফলত ১৫০,০০০ জন ফিনলেণ্ডৰ মানুহে কৰ্মসংস্থান পাইছে। ১৯৭৭ চনৰপৰা ১৯৮২ চনৰ কালছোৱাত বহু হাজাৰ ফিনিচ শ্ৰমিকে কছতমুচ্ছা খনি নিৰ্মাণৰ কামত আৰু কেন্দ্ৰীকৰণৰ অৰ্থও কামত ছোভিয়েত ইউনিয়নত কাম কৰিছিল। মূঠৰ ওপৰত প্ৰায় দুই নিযুত পশ্চিম ইউৰোপীয় শ্ৰমিক সমাজবাদী দেশসমূহৰ অৰ্ডাৰ পূৰণৰ কামত ব্যস্ত আছে।

বহুতো পশ্চিমীয়া বিশেষজ্ঞই এই কথা স্বীকাৰ কৰে যে সমাজবাদী দেশসমূহৰ মৈতে স্থিৰ বাণিজ্য আৰু বিশেষকৈ উদ্যোগিক সম্পৰ্ক অটুট ৰাখিলে পশ্চিমীয়া দেশসমূহ তেওঁলোকৰ দেশীয় অৰ্থনীতিৰ সংকটৰ কালত কম পৰিমাণে ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব লগাত পৰে। চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ এখন প্ৰধান বাণিজ্যিক অংশীদাৰ দেশ ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অৱ জাৰ্মানীৰ ক্ষেত্ৰত এই দিশত এটা বিশেষ গন কৰিব লগা উদাহৰণ আছে। ১৯৭৫ চনত যেতিয়া অৰ্থনৈতিক সংকটে পুঁজিবাদী দেশবোৰক বাককৈ আঘাত হানিছিল তেতিয়া জাৰ্মানীৰ সমগোষ্ঠীয় বজাৰৰ দেশবোৰলৈ কৰা বপ্তানিৰ পৰিমাণ ৬.৭ শতাংশলৈ হ্রাস পালে। আমেৰিকা আৰু কানাডালৈ কৰা বপ্তানিও ২২ শতাংশ হ্রাস পালে। কিন্তু সেই একে সময়তে চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ দেশবোৰলৈ কৰা ইয়াৰ বপ্তানিৰ পৰিমাণ ১০ শতাংশ বাঢ়িছিল।

সেয়েহে সমাজতান্ত্ৰিক দেশসমূহৰ পৰা আমদানি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পশ্চিমৰ আগ্ৰহক অবমূল্যায়ন কৰাতো ভুল হ'ব।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ আন আন বাষ্ট্ৰত থকা প্ৰাকৃতিক সম্পদৰ বিশ্ব বজাৰত স্থিৰ চাহিদা আছে। বিশেষকৈ শক্তি সম্পদৰ অভাৱৰ ফলত ১৯৭৩-১৯৭৪ চনৰ শক্তি সংকটৰ কালত সৃষ্টি হোৱা কলাকলটো দুনাই দেখা দিয়া আশংকাটো পশ্চিমীয়া দেশসমূহে নিৰ্ভৰযোগ্য পৰিমাণৰ শক্তি সম্পদ আহৰণৰ বাবে চেষ্টা কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পশ্চিমীয়া বাণিজ্যিক বন্ধুসকলে প্ৰথমৰে পৰা এই কথা জানিবলৈ চেষ্টা কৰে যে কি ধৰণৰ উৎপাদন উদ্যোগ ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ বাষ্ট্ৰসমূহে দিব পাৰিব। তেওঁলোকে সমাজবাদী দেশৰ সেইবোৰ উদ্যোগৰ উৎপাদিত বস্তু পাবলৈ বেছিকৈ প্ৰয়াস কৰে যিবোৰ উদ্যোগ নেকি পশ্চিমীয়া উদ্যোগতকৈ উন্নত। উদাহৰণস্বৰূপে বহুতো বাণিজ্যিক ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন বিশ্বৰ ভিতৰত প্ৰথম, যেনে—অত্যাধিক শক্তিসম্পন্ন গ্ৰেছ, অত্যাধিক গুণন থকা সা-সৰঞ্জাম বনাবৰ বাবে ব্যৱহৃত আহিলা, পাবাৰ জেনেৰেটিং আহিলা-পাতি, ব্ৰাউনাৰনেচ শীতলীকৰণ পদ্ধতি ইত্যাদি।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে পুঁজিবাদী দেশসমূহলৈ ধাতু সম্পৰ্কীয়, পাবাৰ জেনেৰেটিং আৰু অন্যান্য ধৰণৰ আহিলা-পাতি, ধাতু-কটা যন্ত্ৰপাতি, ৰাসায়নিক, তেল আৰু তৈল জাত সামগ্ৰী, প্ৰকৃতিক গেছ, কাঠ, হীৰা আৰু অন্যান্য সামগ্ৰী বিক্ৰী কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে যোগান ধৰা উচ্চমানবিশিষ্ট যন্ত্ৰ আৰু আহিলা-পাতিয়ে পূব-পশ্চিম বাণিজ্যিক ক্ষেত্ৰত এক উমৈহতীয়া স্থান অধিকাৰ কৰিছে। জাপান, ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানী, ফ্ৰান্স, অষ্ট্ৰিয়া আৰু ইতালিৰ বহুতো নতুন ধৰণৰ কাৰখানাই ছোভিয়েত তৈয়াৰী যন্ত্ৰপাতি ব্যৱহাৰ কৰে। ছোভিয়েত ইউনিয়নে এনে বলিষ্ঠ মিল বস্ত্ৰানি কৰে যাৰ দ্বাৰা বিমান সম্পৰ্কীয়, আণবিক, শক্তি উৎপাদক আৰু অন্যান্য উদ্যোগৰ বাবে সঠিক পাইপ উৎপাদন কৰা সম্ভৱপৰ। ছোভিয়েতৰ বেলবেলডিং মেচিনবোৰৰ বিদেশত যথেষ্ট চাহিদা আছে। এজন আমেৰিকান বিশেষজ্ঞ জনকেইচাবে কিছুদিন আগতে উল্লেখ কৰিছিল যে বহুতো আমেৰিকানে ৱাশ্বিংটনৰ উপ-পথৰ বেলবিলাকৰ বেলডিঙৰ বাবে অদ্বিতীয় ছোভিয়েত যন্ত্ৰ-পাতি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে বুলি জানিলে আচৰিত হ'ব। আনহাতে যুৱৰ হাড় জোৰা দিয়া আদিৰ দৰে জটীল কাৰ্য্যত ব্যৱহৃত চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ উন্নত-সঁজুলি সমূহ ছোভিয়েত পেটেণ্ট ব্যৱহাৰৰ যোগেদি বিকাশ ঘটোৱা হৈছে বুলি জানিলেও আমেৰিকানসকল আচৰিত হ'ব।

জি. আৰ. মকডেবমট, ই আই ডু পণ্ট জেনেৰেল এণ্ড কোং, ব্ৰিষ্টল মিয়েৰচ কোং কেইচাৰ এলুমিনিয়াম এণ্ড কেমিকেল কৰ্পৰেচন আৰু অন্যান্য বহুতো আগশাৰীৰ

আমেৰিকান কোম্পানীয়ে ছোভিয়েত অনুজ্ঞাপত্ৰ ক্ৰয় কৰে বুলি জানিলেও বহু মাহৰ আচৰিত হৈ পৰিব।

পশ্চিমীয়া দেশৰ বাতৰি প্ৰতিষ্ঠানবোৰে বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তিবিজ্ঞা আৰু উদ্যোগৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অনগ্ৰসৰতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ ভাল পায়। কিন্তু পশ্চিমীয়া বাৰসায়ী চক্ৰসমূহে মহাকাশ গৱেষণা, জলবিদ্যুৎ শক্তি প্ৰতিষ্ঠানৰ আৰু আণবিক শক্তি প্ৰতিষ্ঠানৰ পৰিচালনা আৰু নিৰ্মাণ দীৰ্ঘ দূৰত্বলৈ বৈদ্যুতিক শক্তি সৰবৰাহৰ ব্যৱস্থা তথা তেল আৰু শ্বেলচৰ নিচিনা ধাতুৰ প্ৰণালীকৰণ ইত্যাদিৰ অগ্ৰগতিৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ প্ৰগতি অতি আগ্ৰহেৰে অনুসৰণ কৰে। পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ দ্বাৰা ছোভিয়েত অনুজ্ঞাপত্ৰ ক্ৰয়ৰ পৰিমাণ প্ৰতি বছৰে বৃদ্ধি পাইছে। এই ক্ষেত্ৰত এই কথা প্ৰমাণিত হৈছে যে কিছুমান পশ্চিমীয়া-ৰাজনীতিবিদে, কাৰিকৰী বিনিময় কেৱল মাথোন ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বাবেহে সুবিধাজনক বুলি ক'ব মন্তব্য ভিত্তিহীন। ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নত পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ মাজৰ কাৰিকৰী বিনিময় পাৰস্পৰিক ভাৱে সুবিধাজনক। আমেৰিকান প্ৰেছিডেণ্টৰ বিজ্ঞান আৰু কাৰিকৰী দিশৰ পূৰ্বৰ এজন পৰামৰ্শদাতাই এই কথা স্বীকাৰ কৰিছিল যে নলাৰ পানী বিস্তৰীকৰণৰ ছোভিয়েত কাৰিকৰী জ্ঞানে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ ৫০ নিযুত ডলাৰ বাহি কৰাত সহায় কৰিছিল।

ছোভিয়েত ইউনিয়নত বিকাশ ঘটাবিবত তীখা সঁচত ঢলা পদ্ধতিৰ অনুজ্ঞাপত্ৰ ২৬ টা বিদেশী বাৰসায়িক প্ৰতিষ্ঠানে ক্ৰয় কৰিছে। ব্ৰাষ্ট ফাৰ্ণেচৰ কাৰণে বাষ্প শীতলীকৰণ পদ্ধতি ২৪টা বাৰসায়িক প্ৰতিষ্ঠানে ক্ৰয় কৰিছে। আধাপোৰা কয়লাৰ শুকান অৱস্থা নাইকিয়া কৰা পদ্ধতি ১৭টা বাৰসায়িক প্ৰতিষ্ঠানে ক্ৰয় কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও চূড়ক ক্ষেত্ৰত এলুমিনিয়াম সঁচত ঢলা পদ্ধতি ১২টা প্ৰতিষ্ঠানে ক্ৰয় কৰিছে। বহুতো পশ্চিমীয়া বাণিজ্যিক প্ৰতিষ্ঠানে ছোভিয়েত প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ কৌশল ব্যৱহাৰ কৰি আছে আৰু ইয়াৰ ফলস্বৰূপে তেওঁলোকে উৎপাদন দক্ষতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

ইয়াৰ দ্বাৰাই, পশ্চিমীয়া দেশসমূহে তেওঁলোকৰ প্ৰযুক্তিবিজ্ঞা ছোভিয়েত অৰ্থনীতিৰ সহায়ক আৰু এই সহায়ৰ অবিহনে ছোভিয়েত অৰ্থনীতিৰ পতন ঘটাব বুলি ক'ব দাবী স্পষ্টভাৱে খণ্ডিত হয়।

যদি পূব-পশ্চিম অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্ক হঠাতে নাইকিয়া হয় তেন্তে পুঁজিবাদী দেশৰ সমগ্ৰ উদ্যোগ সমূহত আৰু সেই উদ্যোগসমূহত কাম কৰা কৰ্মচাৰীবিলাকৰ অৱস্থাৰ ওপৰত ইয়াৰ নেতিবাচক প্ৰতিক্ৰিয়া ৰচিব।

যোৱা কেইবছৰমান ধৰি ৰাজনৈতিক অৱস্থা বেয়াৰ পিনে ঢাল খোৱা স্বত্বেও,

সহযোগিতাৰ ক্ষেত্ৰত পাৰস্পৰিক স্বার্থৰ বাবে সবহ সংখ্যক পশ্চিমীয়া দেশৰ সৈতে সক্ৰিয় অর্থনৈতিক সম্পর্ক অব্যাহত ৰখাত ছোভিয়েত ইউনিয়ন সক্ষম হৈছে। আনকি বহুতো ৰাষ্ট্ৰৰ সৈতে এনে সম্পর্কৰ বিকাশো ঘটিছে। ১৯২১ চনত লেনিনে কৰা মন্তব্য আপোনা আপুনি দৃঢ় হৈ পৰিছে। লেনিনে মন্তব্য কৰিছিল—“আমাৰ বিবোধী চৰকাৰ তথা শ্ৰেণীসমূহৰ সিদ্ধান্ত আৰু ইচ্ছাতকৈ বহু প্ৰৱল এটা শক্তি আছে। সেই শক্তিটো হ’ল বিশ্বৰ সাধাৰণ অর্থনৈতিক সম্পর্ক যি বিবোধী শক্তি সমূহক আমাৰ সৈতে সম্পর্ক ৰাখিবলৈ বাধ্য কৰে।”

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু সমাজতান্ত্ৰিক দেশবোৰৰ মাজৰ অর্থনৈতিক সম্পর্ক চুক্তি ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত। এইক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ অর্থনৈতিক, উদ্যোগিক, বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী সহযোগিতাৰ আন্তৰ্চৰকাৰী চুক্তি অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় আৰু নিৰ্দিষ্ট দিশত পাৰস্পৰিকভাৱে লাভজনক অর্থনৈতিক সমৃদ্ধ আৰু ইয়াৰ উন্নতিৰ পথ ব্যাখ্যা কৰা দীৰ্ঘকালীন সহযোগিতাৰ আঁচনিকো সাঙুৰি লয়। হেলচিঙ্কিৰ চূড়ান্ত দলিল-খনত স্বাক্ষৰ দান কৰা, প্ৰায় সকলোবোৰ দেশৰ সৈতে, ছোভিয়েত ইউনিয়নে কাৰিকৰী, বৈজ্ঞানিক আৰু উদ্যোগিক সহযোগিতাৰ বাবে, ১০ বছৰ বা তাৰোতকৈ বেছি, আনকি কিছু ক্ষেত্ৰত ১৫ বছৰলৈকে দীৰ্ঘকালীন চৰকাৰী চুক্তি সম্পাদিত কৰিছে। অর্থনৈতিক, উদ্যোগিক আৰু কাৰিকৰী সহযোগিতাৰ ক্ষেত্ৰত আন্তৰ্চৰকাৰী দ্বিপাক্ষিক আয়োগসমূহে, সক্ৰিয়ভাৱে, ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু অন্যান্য দেশৰ মাজত অর্থনৈতিক সম্পর্কৰ উন্নতি সাধন কৰিছে। বাণিজ্যৰ লগতে অন্য ধৰণৰ অর্থনৈতিক সহযোগিতাসমূহৰো উন্নতি ঘটিছে। ১৯৭০ৰ গোটেই কালছোৱাতে, বহুল পৰিমাণে, নতুন কলদায়ক আন্তৰ্জাতিক সম্পর্কবোৰ উত্তেজনা প্ৰশমন তথা চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহ আৰু পুঁজিবাদী দেশৰ মাজৰ আন্তৰ্জাতিক শ্ৰমবিভাজনক গভীৰভাৱে কৰি তোলাৰ প্ৰক্ৰিয়া হিচাবে উৎসাহিত কৰা হৈছিল। এইবোৰৰ ভিতৰত উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত সহযোগিতা, ক্ষতিপূৰণৰ ভিত্তিত কৰা সহযোগিতা বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সহযোগিতা আদি অন্তৰ্ভুক্ত।

১৯৭০ৰ দশকত ক্ষতিপূৰণৰ ভিত্তিত ১০০ তকৈও বেছি দীৰ্ঘকালীন চুক্তি তথা সম্পর্ক ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৈদেশিক বাণিজ্য সংগঠন আৰু পুঁজিবাদী দেশৰ বাণিজ্যিক প্ৰতিষ্ঠানৰ মাজত গঢ়ি উঠিছিল। ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ মাজৰ সম্পর্কবিলাক ছোভিয়েত অথবা অন্য বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী অগ্ৰগতিৰ ভিত্তিত উৎপাদিত নতুন দ্ৰব্যৰ বিকাশৰ দ্বাৰা চিহ্নিত কৰা হৈছিল।

পশ্চিমীয়া উদ্যোগিক প্ৰতিষ্ঠানৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সহযোগিতাই

ছোভিয়েত প্ৰতিষ্ঠানসমূহক দ্ৰব্য অধিক প্ৰতিযোগিতাসম্পন্ন কৰাত আৰু যন্ত্ৰপাতি তথা সী-সৰঞ্জামৰ ৰপ্তানি বৃদ্ধিত আৰু লগতে উৎপাদনৰ দক্ষতা বৃদ্ধিৰ বাবে আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ সুবিধাসমূহৰ পূৰ্ণৰূপে ব্যৱহাৰ কৰাতো সম্ভৱপৰ কৰি তুলিছে।

এনেধৰণৰ সহযোগিতাবোৰৰ পৰা পশ্চিমীয়া দেশবিলাকো উপকৃত হয়। বিশেষকৈ কৰণৰ সীমা বৃদ্ধি কৰি তেওঁলোকে উৎপাদন ব্যয় হ্ৰাস কৰিবলৈ সক্ষম হয়। আনহাতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ লগত দীৰ্ঘকালীন সম্পর্ক প্ৰতিষ্ঠাকাৰীৰ যোগেদি আপেক্ষিকভাৱে দীৰ্ঘকালৰ এখন নতুন ধৰণৰ স্থিৰ বজাৰ পোৱাৰ নিশ্চয়তা লাভ কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা তেওঁলোকৰ উৎপাদন ক্ষমতা পূৰ্ণৰূপে ব্যৱহৃত হয় আৰু জনশক্তিবো কাৰ্য্যকৰী প্ৰয়োগ ঘটে। ফলস্বৰূপে তেওঁলোকৰ উৎপাদন ব্যয় কম পৰিমাণৰ শক্তি তথা পদাৰ্থৰ বিনিয়োগৰ দ্বাৰাই সম্ভৱপৰ হৈ উঠে।

ছোভিয়েত সংগঠন কিছুমানে ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অৱ জাৰ্মানী, ফিনলেণ্ড, জাপান আৰু অন্যান্য দেশ কিছুমানৰ বাণিজ্যিক সংস্থাৰ লগত যৌথ উৎপাদন তথা দ্ৰব্যৰ যৌথভাৱে বিক্ৰীৰ কাৰণে চুক্তি স্বাক্ষৰিত কৰিছে। এই সংগঠনবিলাকে (ছোভিয়েত সংগঠন) যন্ত্ৰপাতি নিৰ্মাণৰ বাবে পশ্চিম জাৰ্মানী আৰু ফ্ৰান্সৰ ব্যৱসায়িক সংগঠনৰ সৈতে সহযোগিতা কৰে। মণ্ড আৰু কাগজ উৎপাদন উদ্যোগৰ ক্ষেত্ৰত ফিনলেণ্ডৰ ব্যৱসায়িক সংস্থাৰ সৈতে সহযোগিতা কৰিছে। আণবিক শক্তিৰ প্ৰতিষ্ঠান, জাহাজ নিৰ্মাণ আৰু ৰেল গাড়ীৰ বৈদ্যুতিককৰণৰ ক্ষেত্ৰতো ফিনলেণ্ডৰ ব্যৱসায়িক প্ৰতিষ্ঠানৰ সৈতে সহযোগিতা কৰে। ৰেলডিঙৰ সী-সৰঞ্জাম নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত অষ্ট্ৰিয়াৰ ব্যৱসায়িক প্ৰতিষ্ঠানৰ সৈতে সহযোগিতা কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে বিদেশত বৃহৎ আকাৰৰ বহুতো যৌথ-ব্যৱসায়িক সমিতি প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। এই কথা সত্য যে ইয়াৰে বহু সংখ্যক বিশেষকৈ ছোভিয়েত দ্ৰব্যৰ বিক্ৰী আৰু কাৰিকৰী সেৱাৰ ক্ষেত্ৰতে জড়িত হৈ থাকে। কিন্তু ইয়াৰে কিছুমান উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰটো জড়িত। উদাহৰণ স্বৰূপে ছোভিয়েত বেলজিয়াম স্থালতিয়াভাৱা আৰু ছোভিয়েত ফিনিচকেনেলা সমিতিবোৰে আংশিকভাৱে ছোভিয়েত যাত্ৰীবাহী কাৰ নিৰ্মাণ কৰে। এই নিৰ্মাণ কাৰ্য্যত পশ্চিমীয়া দেশে যোগান ধৰা কিছুমান যন্ত্ৰ বিশেষো ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

কিছু ক্ষেত্ৰত যৌথ সমিতিবোৰে, বিশেষৰূপে, পশ্চিমীয়া দেশৰ সৈতে ছোভিয়েত ৰপ্তানি বাণিজ্যৰ বিকাশত সহায় আগবঢ়ায়। ১৯৬৯ চনত স্থাপিত ছগ্‌মসমিতিয়ে দৰৰ আৰু ব্যৱসায়িক দ্ৰব্যৰ আমদানি আৰু ৰপ্তানি কৰে। ইয়াৰ দহ বছৰীয়া কাৰ্য কালত বছেৰেকীয়া বাণিজ্য ৭ নিযুত কবলৰ পৰা ৮০ নিযুত কবললৈ বৃদ্ধি হৈছিল,

অৰ্থাৎ দহ গুণতকৈও বেছি। বৰ্তমান ৰাসায়নিক, দৰব আৰু প্ৰসাধন সামগ্ৰীৰ ব্যৱসায়ৰ ক্ষেত্ৰত চগুই বিশ্বৰ অন্যতম। এই প্ৰতিষ্ঠানটোৱে ব্যৱসায় কৰা বস্তুবোৰৰ তালিকাও বৃদ্ধি পাইছে। প্ৰথমে চগুই বিশেষকৈ, অত্যাবশ্যকীয় তেল আৰু উৰাজাহাজৰ অংশবিশেষৰ ব্যৱসায় কৰিছিল। কিন্তু বৰ্তমান ইয়াৰ আমদানি আৰু বপ্তানিৰ ভিতৰত ৫০০তকৈও আধক বস্তু অন্তৰ্ভুক্ত।

আন্তৰ্ৰাষ্ট্ৰীয় চুক্তিৰ ভিত্তিত দীৰ্ঘকালীন স্থিৰ সম্পৰ্ক প্ৰতিষ্ঠাৰ দ্বাৰা পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰসমূহ আৰু ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ মাজৰ কাৰিকৰী আৰু বৈজ্ঞানিক সহযোগিতাৰ বিকাশ ঘটিছে। এনেধৰণৰ চুক্তিবোৰ সাধাৰণতে প্ৰত্যক্ষভাৱে, বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী গৱেষণা বিষয়ক অথবা কাৰিকৰী তথা বৈজ্ঞানিক সহযোগিতাৰ, উৎপাদন সম্পৰ্কীয় আৰু অৰ্থ নৈতিক ক্ষেত্ৰত দীৰ্ঘকালীন চুক্তিৰ অংশবিশেষ হয়। এই বিষয়ে ইতিমধ্যে আলোচনা কৰা হৈছে।

বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী তথ্য আৰু খবৰ যোগান, বিশেষজ্ঞ আৰু দক্ষ ব্যক্তিৰ আদান প্ৰদান তথা চুক্তি অৱসৰি কৰা বিশেষ কাৰিকৰী তথা উৎপাদন সমস্যাৰ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰৰ সহযোগিতাই অংশীদাৰ দেশসমূহৰ এখনে আনখনৰ বৈজ্ঞানিক প্ৰগতি তথা উৎপাদন ক্ষমতা সম্পৰ্কে ভালকৈ জনাত সহায় কৰে আৰু লগতে দ্ৰব্যৰ উৎপাদন বিক্ৰীৰ ক্ষেত্ৰত সহযোগিতা বৃদ্ধিৰ বাবে পথ প্ৰশস্ত কৰি তোলে।

পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ অন্যতম বৈজ্ঞানিক সন্থা আৰু ব্যৱসায়িক প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নে বন্ধা কৰি অহা বৈজ্ঞানিক তথা কাৰিকৰী সম্পৰ্কই এক উন্নত ধৰণৰ সহযোগিতাৰ সৃষ্টি কৰিছে, যাৰ প্ৰভাৱ গৱেষণাৰ ক্ষেত্ৰত, নতুন প্ৰকল্পৰ পূৰ্ণকৰণৰ ক্ষেত্ৰত আৰু এখন বহু ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা কাৰিকৰী পদ্ধতিৰ উন্নতকৰণৰ পৰা তাৰ উৎপাদনলৈকে তথা যৌথ অৱজ্ঞাপত্ৰ দিয়াৰ ক্ষেত্ৰটো বিৰাজমান।

অৰ্থনৈতিক অৱবোধৰ নীতিয়ে কি কৰে ?

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু উন্নত পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ মাজৰ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্ক বিশাল পৰিসৰৰ। পাৰস্পৰিক বাণিজ্যৰ বস্তুগত পৰিসৰো প্ৰশংসনীয়ভাৱে বৃদ্ধি পাইছে। ছোভিয়েত বৈদেশিক বাণিজ্যৰ ৪০ শতাংশ স্থান পুঁজিবাদী ৰাষ্ট্ৰসমূহে দখল কৰিছে। মুঠৰ ওপৰত এই দেশসমূহৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বাণিজ্য ভাৰসাম্যপূৰ্ণ।

পশ্চিম ইউৰোপীয় ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বাণিজ্যিক সম্পৰ্ক গতিশীলভাৱে উন্নত হৈছে। ছোভিয়েত বৈদেশিক বাণিজ্যৰ ৮০ শতাংশ স্থান উদ্যোগিকভাৱে উন্নত পুঁজিবাদী দেশ আৰু পশ্চিম ইউৰোপীয় দেশসমূহে অধিকাৰ কৰিছে।

বহুবছৰ ধৰি ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অৱ জাৰ্মানী, উন্নত পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ ভিতৰত, ছোভিয়েত বাণিজ্যৰ অন্যতম অংশীদাৰ হৈ আছে।

পাৰস্পৰিক বিশ্বাসৰ পৰিবেশৰ মাজত ছোভিয়েত-ফিনিচ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশ ঘটিছে। দুখন বিভিন্ন সমাজ ব্যৱস্থাৰ দেশে কি ধৰণে সুষ্ট ওচৰচুবুৰীয়া ৰাষ্ট্ৰৰ সম্পৰ্ক বজাই ৰখাৰ উপৰিও কৃৎকাৰ্য্যভাৱে আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ লাভালাভ সমূহৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে ই হ'ল তাৰ এটা শ্ৰেষ্ঠ নিদৰ্শন। ছোভিয়েত-ফিনিচ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্ক এক দৃঢ় ভেটিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। বন্ধুত্ব, পাৰস্পৰিক সাহায্য তথা সহযোগিতাৰ চুক্তি, ১৯৮৩ চনৰ জুন মাহৰ পৰা আৰু ২০ বছৰলৈকে বৃদ্ধি কৰা হৈছে। ফিনলেণ্ডৰ সৰ্বমুঠ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ এক-চতুৰ্থাংশ ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ লগত কৰা হয়।

ছোভিয়েত ইউনিয়নে ফ্ৰান্স, ইতালি, অষ্ট্ৰিয়া, গ্ৰীচ, আয়াৰলেণ্ড, স্পেইন আৰু চুইডেনৰ সৈতে ইয়াৰ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশ সাধন কৰিছে, যুটেনৰ সৈতেও ইয়াৰ অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশ ঘটিছে। আগৰ বছৰবোৰৰ তুলনাত ১৯৮৪ চনত ছোভিয়েত-বুটিচ বাণিজ্য ২১৮ শতাংশলৈ বৃদ্ধি পাইছিল। অৰ্থাৎ ২২০০ নিযুত ডলাৰলৈ।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু কানাডাৰ মাজৰ অৰ্থনৈতিক তথা বাণিজ্যিক সম্পৰ্কৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰটো সফল লাভ কৰিব পৰা গৈছে। যোৱা তিনি বছৰে ছোভিয়েত

ইউনিয়ন আৰু কানাডাৰ মাজত বছৰি প্ৰায় ১৫০০ নিযুত ডলাৰ পৰিমাণৰ বৈদেশিক বাণিজ্য কৰা হৈছে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু জাপানৰ মাজৰ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ হ্ৰাস ঘটিছে। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিচত ১৯৮৩ চনত, পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে, ছোভিয়েত-জাপান বাণিজ্য ব্যাপকভাৱে, ১৮ শতাংশ হ্ৰাস পাইছিল আৰু ১৯৮৪ চনত পুনৰ ৩.৭ শতাংশ হ্ৰাস পায়।

ইয়াৰ কাৰণ হ'ল আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰক অনুসৰণ কৰি জাপানেও একপক্ষীয়ভাৱে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ লগত, বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত, অৰ্থনৈতিক অববোধ আৰু বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছে।

বৰ্তমানৰ বছৰবোৰত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সৈতে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বাণিজ্যিক আৰু অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্ক গভীৰভাৱে হ্ৰাস পাইছে। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ওপৰত ৰাজনৈতিক হেঁচাৰ হাথিয়াৰ হিচাবে বাণিজ্যিক ব্যৱহাৰ কৰাৰ আমেৰিকান প্ৰশাসনৰ আকোৰগোজা প্ৰচেষ্টাৰ ফলত এনে পৰিবেশৰ সৃষ্টি হৈছে। তেওঁলোকে ভুলকৈ ধৰি লৈছে যে ছোভিয়েতৰ বাবে আমেৰিকাৰ সৈতে বাণিজ্য নিতান্তই আৱশ্যক। (ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৈদেশিক বাণিজ্যৰ ই মাত্ৰ ১.৫ শতাংশহে আৰু মুঠ জাতীয় উৎপাদনৰ মাত্ৰ ০.১ শতাংশ)। ৱাশ্বিংটনে ভাবিছে যে, আন্তৰ্জাতিক আইন অনুসৰি বিশ্বজনীন ভাবে গৃহীত সুবিধাসমূহ আৰু বৈষম্যবিহীন বাণিজ্যৰ নীতিসমূহ ছোভিয়েত ইউনিয়নে ঘৰুৱা তথা বৈদেশিক নীতিৰ বাবে কিছুমান নিদিষ্ট নীতি অনুসৰণ কৰিবলৈ মানি লোৱাৰ ভিত্তিতহে প্ৰয়োগ কৰা হ'ব। ই হেলচিঙ্ক চূড়ান্ত দলিলৰ বিৰোধী আৰু ছোভিয়েত ইউনিয়নে সঠিককৈ কোৱাৰ দৰে আভ্যন্তৰিন কামকাজত হস্তক্ষেপ তুল্য।

অৰ্থনৈতিক বাস্তৱিকতাই এই কথা সুস্পষ্টভাৱে প্ৰমাণিত কৰিছে যে আন্তৰ্জাতিক শ্ৰম বিভাজনৰ পৰিবেশত ছোভিয়েত ইউনিয়নক বৰ্জন কৰা প্ৰচেষ্টা অকৃতকাৰ্য্যতাৰ পথত আৰু এনে কাৰ্য্যই সাধাৰণতে তেনে নীতি অনুসৰণ কৰা দেশ সমূহকহে ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে পূবৰ সৈতে বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত কৃত্ৰিম বাধা প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা

সেই দেশসমূহৰ কিছুমান ব্যক্তিগত প্ৰতিষ্ঠানেই ক্ষতিগ্ৰস্ত নহয় বৰং দেশবিলাকৰ সমগ্ৰ উদ্যোগবিলাকেই ক্ষতিগ্ৰস্ত হয়। সেয়েহে, ছাইবেৰিয়া-পশ্চিম ইউৰোপ পাইপ লাইন নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়নলৈ পাইপ আৰু কম্প্ৰেছাৰ প্লেণ্ট প্ৰেৰণত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই সৃষ্টি কৰা বাধা অসফল হোৱাত আশ্চৰ্য্য হ'ব লগাত একো নাই। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ পৰা প্ৰাকৃতিক গেছ কিনিবলৈ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰই পশ্চিমীয়া দেশসমূহক দিয়া বুজনিও নিফল হ'ল। তেওঁলোক ছোভিয়েতৰ

শক্তি যোগানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল হ'বলৈ ধৰিলে। প্ৰতিখন পশ্চিমীয়া ৰাষ্ট্ৰৰে ব্যক্তিগত অৰ্থনৈতিক স্বাৰ্থ সদায় একে নহয়। যি কি নহওক, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু পশ্চিম ইউৰোপৰ প্ৰভাৱশালী ৰাজনৈতিক আৰু ব্যৱসায়িক মহলে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ সৈতে পাৰস্পৰিক ভাৱে লাভজনক বাণিজ্যৰ বিকাশৰ সপক্ষে দৃঢ়মত পোষণ কৰে। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বিপক্ষে গ্ৰহণ কৰিব খোজা আমেৰিকাৰ বিভেদমূলক বাণিজ্যৰ নীতিয়ে প্ৰাথমিকভাৱে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰে ক্ষতি সাধন কৰে। আমেৰিকাৰ হিচাব মতে, ১৬ মাহ ধৰি প্ৰচলন থকা শস্ত্ৰ ক্ষেত্ৰৰ বাধাৰ ফলস্বৰূপে সৃষ্টি হোৱা মূল্য হ্ৰাস আৰু কৃষি উৎপাদন হ্ৰাসে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত ৩,১০,০০০ কৰ্মসংস্থান আৰু ২২,০০০ নিযুত ডলাৰৰ ক্ষতি সাধন কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত যদি আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰপৰা ছোভিয়েতলৈ পঠোৱা সকলোবোৰ বস্তুৰ ওপৰত বাধাৰ সৃষ্টি কৰা হ'লহেঁতেন তেন্তে এই ক্ষতিৰ পৰিমাণ ৩৩,০০০ নিযুত ডলাৰলৈকে হ'লহেঁতেন আৰু ২২০,০০০ কৰ্মসংস্থানৰ অবসান ঘটিলেহেঁতেন, তদুপৰি, কৃষিজাত দ্ৰব্যৰ বপ্তানিব, আমেৰিকাৰ বাণিজ্যিক ভাৰসাম্যতা বক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত এক বিশেষ ভূমিকা আছে। কিন্তু এইক্ষেত্ৰত বহুদিন ধৰি ঘাটি পৰিলক্ষিত হৈছে। সমাজবাদী দেশসমূহলৈ শস্ত্ৰ বপ্তানিব বাধাই বিশ্ব বজাৰত আমেৰিকান অৰ্থনীতিৰ অৱস্থানৰ ক্ষেত্ৰত এক প্ৰতিকূল প্ৰভাৱ পেলাইছে আৰু ভৱিষ্যতেও ই অব্যাহত থাকিব।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ওপৰত ৰাজনৈতিক হেঁচা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰচেষ্টাই বহন কৰিব লগা ক্ষতিৰ পৰিমাণ প্ৰকৃততে কম আৰু আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰশাসনে সেয়েহে দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছে যে তেওঁলোকে ইয়াক বহন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব। হিচাব অনুসৰি ১৯৭৪ ৰ পৰা ১৯৮০ চনৰ কালছোৱাত কিছুসংখ্যক বাণিজ্যিক তথা ঋণৰ ক্ষেত্ৰত সৃষ্টি কৰা বাধাৰ ফলস্বৰূপে আমেৰিকাৰ কোম্পানীবিলাকে যন্ত্ৰপাতি আৰু সা-সৰঞ্জামৰ ক্ষেত্ৰত ৪০০০ নিযুত ডলাৰৰ ছোভিয়েত ক্ৰয়ৰ চাহিদা হেৰুৱাব লগা হয়। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বাণিজ্য বিভাগৰ চেক্ৰেটেৰী মেলকম বালড্ৰিজৰ মতে ১৯৮১-১৯৮২ চনত অৰ্থনৈতিক অববোধৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ক্ষতিৰ পৰিমাণ আছিল ২২০০ নিযুত ডলাৰ।

বাস্তৱে এই কথা প্ৰমাণ কৰিছে যে ছোভিয়েত ইউনিয়ন তথা অন্যান্য সমাজতান্ত্ৰিক দেশসমূহক "খাসকদ্ধ" কৰিব খোজা কোনো আঁচনিয়েই কাৰ্য্যকৰী নহয়। ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বিৰুদ্ধে চলোৱা বৰ্তমানৰ এই অৰ্থনৈতিক আক্ৰমণে প্ৰথম নহয়। এতিয়া এই কথাত সন্দেহ নাই যে ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ বৰ্তমানৰ টনকিয়াল অৱস্থাত ইয়াৰ বিৰুদ্ধে চলোৱা সকলো আক্ৰমণেই আক্ৰমণকাৰীক হতাশ কৰাৰ বাহিৰে আন কোনো

ফল দেখুৱাব নোৱাৰে। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ গণনা মতেই, আনকি শীতল যুদ্ধ সময়তো যেতিয়া নেকি ছোভিয়েত ইউনিয়ন বৰ্তমানৰ তুলনাত অৰ্থনৈতিক ভাৱে অধিক ক্ষতিগ্ৰস্ত হ'ব পৰা অৱস্থাত আছিল, তেতিয়াও অৰ্থনৈতিক বাধাই ইয়াৰ অৰ্থনীতিৰ মুঠ জাতীয় উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত এক শতাংশ প্ৰভাৱহে পেলাইছিল।

১৯৮০ দশকৰ আৰম্ভণিতে পাৰস্পৰিক ভাৱে লাভজনক পূব-পশ্চিম বাণিজ্যৰ বিস্তৰ ক্ষেত্ৰক হেঁচ কৰাৰ এক প্ৰচেষ্টা চলোৱা হৈছিল আৰু ছোভিয়েত ইউনিয়ন তথা চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহক বিশ্ব ঋণ বজাৰত প্ৰৱেশৰ ক্ষেত্ৰত বাধা দিয়া হৈছিল। এই ক্ষেত্ৰত এই কথা উল্লেখযোগ্য যে ঋণ-ব্যৱস্থা বিশ্ব বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত ব্যাপকভাৱে ব্যৱহৃত। পূব-পশ্চিম বাণিজ্য তথা যন্ত্ৰ আৰু সবজীয়াৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰায় ৭০ শতাংশ বিশ্ববাণিজ্যই ঋণভিত্তিক কৰা হয়।

কিন্তু য'ত ঋণদাতা আছে তাত ঋণ গ্ৰহণ কৰোতাও থাকিব লাগিব। এই কথাও সত্য যে জটিল আন্তৰ্জাতিক ঋণদান পদ্ধতিত, যি ধৰণে ব্যাপক হাৰত চুক্তি সমূহ স্বাক্ষৰিত হৈছে তাৰ ফলত আৰু বেঙ্ক ব্যৱহাৰৰ গোপনীয়তাৰ ফলত ইয়াৰ ভূমিকাবো প্ৰায়েই পৰিবৰ্তন হয়। ফলস্বৰূপে ঋণদাতা কেতিয়াবা ঋণ গ্ৰহণ কৰোতাত পৰিণত হয় অথবা ইয়াৰ উলোতাটোও হয়।

১৯৬০ ৰ দশকৰ মধ্যভাগত পশ্চিমীয়া দেশসমূহে আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনীতিৰ বাস্তৱিকতা উপলব্ধি কৰিলে আৰু সমাজতান্ত্ৰিক দেশৰ ক্ষেত্ৰত থকা ঋণদান ব্যৱস্থাৰ প্ৰতিবন্ধকতা উঠাই ললে। কোৱা বাহ্যিক যে এই কাৰ্য্যই তেওঁলোকৰ নিজা স্বাৰ্থহে বিকশিত কৰিলে।

ৰাষ্ট্ৰীয়, বেঙ্ক আৰু কোম্পানীৰ ঋণ পূব-পশ্চিম সম্পৰ্কৰ এক প্ৰচলিত ৰীতি যি দুয়োপক্ষৰ বাবে এক উল্লেখযোগ্য লাভালাভ কঢ়িয়াই আনে।

নাটো* গোষ্ঠীৰ ইয়াৰ সহযোগী ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ ওপৰত হেঁচা প্ৰয়োগ কৰি ১৯৮০ ৰ দশকৰ আৰম্ভণিতে ৱাশ্বিংটনে যুক্তিৰে এই ধাৰণা আগবঢ়াইছিল যে চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ দেশবিলাক ব্যাপকভাৱে ঋণৰ কবলত, গতিকে তেওঁলোকলৈ নতুন ঋণ দিয়াটো বিপদজনক।

* নাটো (উত্তৰ আটলান্টিক মৈত্ৰী সংগঠন) হৈছে এক সামৰিক-ৰাজনৈতিক মিত্ৰতা। ১৯৪৯ চনত আমেৰিকা, গ্ৰেট ব্ৰিটেইন, ফ্ৰান্স, বেলজিয়াম, নেভাৰলেণ্ড, লুক্সেমবাৰ্গ, কানাডা, ইতালি, পৰ্তুগাল, নৰৱে, ডেনমাৰ্ক আৰু আইচলেণ্ডৰ মাজত এই সংগঠন প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। ১৯৫২ চনত গ্ৰীচ আৰু তুৰ্কীয়ে ইয়াত যোগদান কৰে। ১৯৫৫ চনত ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানীয়ে আৰু ১৯৮১ চনত স্পেইনে ইয়াত যোগদান কৰে। ১৯৬৬ চনত ফ্ৰান্স আৰু ১৯৭৪ চনত গ্ৰীচ নাটোৰ সামৰিক সহযোগিতাৰ পৰা ওলাই আহে কিন্তু ৰাজনৈতিক সহযোগিতাৰ সদ স্তম্ভ আগৰ দৰেই থাকে।

নিতাস্থই, ১৯৮০ ৰ দশকৰ আৰম্ভণিতে চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহে কিছু ঋণ পৰিশোধ কৰিব লগা আছিল। ১৯৮০-১৯৮২ ৰ মাজৰ কালছোৱাত উদ্ভৱ হোৱা প্ৰতিকূল আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ ফলতেই এই ঋণ পৰিশোধ কৰিবলৈ বাকী আছিল। সেই সময়ত বিশ্ব পুঁজিবাদী অৰ্থনীতি গভীৰভাৱে পশ্চাদগামী হৈছিল, বিশ্ব বাণিজ্যৰ সৰ্বমুঠ পৰিমাণ হ্ৰাস পাইছিল, বহুতো সমাজবাদী দেশৰ ৰপ্তানি চাহিদাও বেয়া ধৰণে হ্ৰাস পাইছিল, সমাজবাদী দেশসমূহৰ বিৰুদ্ধে নতুন ধৰণৰ বিভেদমূলক নীতি গ্ৰহণ কৰা হৈছিল, ঋণৰ ক্ষেত্ৰত থকা স্তৰ হাবো ব্যাপকভাৱে বৃদ্ধি পাইছিল। ডলাৰৰ মূল্য অযুক্তিসঙ্গতভাৱে বৃদ্ধি হৈছিল আৰু বিশ্ব ঋণ বজাৰৰ সাধাৰণ অৱস্থাও উত্তেজনাপূৰ্ণ আছিল।

যিকি নহওক ১৯৮৩ আৰু ১৯৮৪ ৰ ভিতৰত সৰহ সংখ্যক চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰই তেওঁলোকৰ বাণিজ্যৰ ভাৰসাম্যতাৰ ক্ষেত্ৰত সন্নি কৰিব পৰা যুদ্ৰাৰ এক উল্লেখযোগ্য উদ্ভিত লাভ কৰিছিল। ইয়াৰ ফলত চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ ঋণৰ পৰিমাণ হ্ৰাস পাইছিল। সাধাৰণ হিচাব মতে ১৯৮২ ৰ শেষত চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ দেশসমূহে পশ্চিমীয়া দেশবোৰক দিবলৈ থকা ধাৰৰ পৰিমাণ ৬৫০০০ পৰা ৬৬০০০ নিযুত ডলাৰ আছিল আৰু ১৯৮৩ ৰ শেষত আছিল ৫৭০০০ পৰা ৫২০০০ নিযুত ডলাৰ।

বৰ্তমান পশ্চিমীয়া দেশৰ বাণিজ্যিক চক্ৰসমূহে আৰু অৰ্থনীতিবিদসকলে গ্ৰায় সম্ভৱভাৱে বাস্তৱিক ধৰণে বেছি সংখ্যক চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰৰ ঋণ পৰিশোধৰ ক্ষমতাৰ হিচাব কৰে আৰু বৰ্তমান এই দেশবোৰৰ ঋণক এটা বিশেষ সমস্যা হিচাবে বিবেচনা নকৰে। আধুনিক আন্তৰ্জাতিক মানদণ্ড অনুসৰি চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহে বেছি অথবা কম পৰিমাণে ধাৰ দিব লগা আছে নেকি? ব্ৰাজিলে অকলেই ৯০,০০০ নিযুত ডলাৰৰ ধাৰ পৰিশোধ কৰিব লগা আছে, মেক্সিকোই পৰিশোধ কৰিব লগা আছে ৮০,০০০ নিযুত ডলাৰতকৈও অধিক, আৰ্জেণ্টিনাই ৪০,০০০ নিযুততকৈও অধিক ঋণ পৰিশোধ কৰিব লগা আছে, জাপানে প্ৰায় ৪৮০০০ নিযুত ডলাৰ ঋণ বহন কৰিব লগা আছে, ফেডাৰেল ৰিপাব্লিক অব জাৰ্মানীয়ে পৰিশোধ কৰিব লগা আছে ৩৮,০০০ নিযুত ডলাৰ আৰু ইতালিয়ে পৰিশোধ কৰিব লগা আছে প্ৰায় ২৪০০০ নিযুত ডলাৰ। কিছুমান দেশৰ, পোনতে, ফ্ৰান্স, ডেনমাৰ্ক, কানাডা আৰু স্পেইনৰ ধাৰৰ পৰিমাণ ক্ষিপ্ৰ গতিত বাঢ়িছে। কিন্তু এই কথা ভবা অসুচিত যে এই দেশবোৰ দেউলীয়া হোৱা অৱস্থাত। কিন্তু ওপৰৰ তথ্যবোৰ উল্লেখযোগ্য। ধাৰৰ পৰিমাণ ১০০০০০০ নিযুত ডলাৰৰ ওচৰ চপা উন্নয়নশীল দেশবোৰৰ অৱস্থা বৰ গভীৰ।

সমাজবাদী দেশবোৰৰ আৰ্থিক প্ৰাচুৰ্য্যতা এক স্থিৰ অৰ্থনৈতিক ভেঁটিৰ ওপৰত

অৱস্থিত। চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ প্ৰাকৃতিক সম্পদৰাজী আৰু উদ্যোগিক ক্ষমতাৰ কথা সৰ্বজনবিদিত। তেওঁলোকৰ জাতীয় উৎপাদনত বপ্তানিৰ অংশ স্থিৰ গতিত বৃদ্ধি পাইছে।

এই কথাও সৰ্বজনবিদিত যে চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ হাতত এক বৃহৎ পৰিমাণৰ সোণ তথা পৰিবৰ্তন কৰিব পৰা মুদ্ৰা মজুত আছে। এই ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন হৈছে বিশ্বৰ বৃহৎ সোণ উৎপাদনকাৰী আৰু মূল্যবান ধাতু বপ্তানিকাৰী দেশ।

ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ ক্ষেত্ৰত, বিশ্বৰ সকলোবোৰ বাণিজ্যিক প্ৰতিষ্ঠানে এই কথা জানে যে বিশ্ব অৰ্থনীতিত ছোভিয়েত ইউনিয়নৰ অৱস্থান, মুঠৰ ওপৰত, ঋণদাতা হিচাবেহে, ঋণ গ্ৰহণ কৰোতা হিচাবে নহয়। ইয়াৰ বৈদেশিক অঙ্গীকাৰবোৰ তথা অন্তৰ্দেশে ছোভিয়েত ইউনিয়নক দিবলৈ থকা ঋণৰ পৰিমাণলৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই কথা স্পষ্ট হৈ কৰে।

অতীততে, কিছুমান দেশক আৰু কিছুমান দেশৰ সমষ্টিক অৰ্থনৈতিকভাৱে পৃথক কৰি ৰাখিবৰ বাবে আৰু শ্বাসকল্প কৰিবৰ বাবে বহুতো ধৰণৰ প্ৰচেষ্টা চলোৱা হৈছিল। কেনেকৈ এই প্ৰচেষ্টাসমূহ নাইকিয়া হৈছিল সেই কথাও জনাজাত। বিশ্ব প্ৰগতিৰ ধাৰা, আন্তৰ্জাতিক বিনিময় তথা উৎপাদনৰ বাহ্যিক প্ৰয়োজনীয়তাক কোনেও বহুদিন বাধা দি ৰাখিব পৰা নাই। সমাজতান্ত্ৰিক দেশবোৰক আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰৰ পৰা অৰ্থনৈতিকভাৱে পৃথক কৰি ৰাখিবৰ বাবে আৰু সমাজতান্ত্ৰিক দেশসমূহৰ বিৰুদ্ধে অৰ্থনৈতিক যুদ্ধক সজীৱিত কৰি ৰাখিবৰ বাবে ১৯৮০ চনৰ আৰম্ভণিতে সাম্ৰাজ্যবাদী শক্তিয়ে চলোৱা প্ৰচেষ্টা বিফল হবলৈ বাধ্য হৈছিল। চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ অৰ্থনৈতিক শীৰ্ষ সন্নিৱনৰ ঘোষণাপত্ৰ গ্ৰহণ কৰোতে কোৱা হৈছে যে ঐতিহাসিক অভিজ্ঞতাই এই কথা প্ৰমাণ কৰে যে সমাজবাদী দেশৰ বিৰুদ্ধে গ্ৰহণ কৰা অৰ্থনৈতিক অৱৰোধৰ নীতিৰ ভৱিষ্যত অশুভ।

*

*

*

আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক অৱস্থা তীব্ৰভাৱে প্ৰতিকূল হলে ই আন্তৰ্জাতিক-অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কক ক্ষতি নকৰাকৈ নাথাকে। সংঘাত আৰু অৰ্থনৈতিক সহযোগিতা হৈছে পৰস্পৰবিৰোধী বস্তু। বিশ্ব অৰ্থনীতিৰ ক্ষেত্ৰত বিৰোধী দলৰ সৃষ্টি আৰু বিভিন্ন গোটৰ সৃষ্টিত বাধা দিব পৰা যাবনে? নে আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনীতিৰ ভাগ্যই এনেকোৱা যে ইয়াত অবিশ্বাস, বিভেদ আৰু শত্ৰুতা সদায়েই বিৰাজ কৰিব?

ইয়াৰ উত্তৰ, পৃথকীকৰণৰ সলনি দেশসমূহক এক গোট কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আধুনিক যুগৰ বাস্তৱিক প্ৰৱণতা কিমান শক্তিশালী তাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব। আনহাতে

জাতীয় তথা প্ৰাদেশিক পৃথকীকৰণৰ সলনি, অৰ্থনৈতিক প্ৰয়োজনীয়তাৰ ক্ষেত্ৰত, আৰু প্ৰতিখন দেশৰ ব্যক্তিগত স্বাৰ্থৰ ক্ষেত্ৰত ওচৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলাত আৰু বিশ্বব্যাপী অৰ্থনৈতিক জীৱনৰ আন্তৰ্জাতিকতাকৰণৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব।

আন্তৰ্জাতিক সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত থকা এই সকলোবোৰ নেতিবাচক প্ৰৱণতা স্বত্বেও বৰ্তমান সময়ত বিশ্ব অৰ্থনীতিৰ উন্নতিৰ সম্ভাৱনা সম্পৰ্কে কৰা সকলো গঠন বিশ্লেষণতে আশাবাদী মনোভাৱ দেখা গৈছে। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ প্ৰথম দশকত বিৰাজ কৰা অৰ্থনৈতিক অৱস্থাতকৈ এতিয়াৰ বিশ্ব অৰ্থনীতি বেলেগ ধৰণৰ। সেই সময়ত বিশ্বৰ ঘাই বজাৰসমূহৰ আৰু আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনৈতিক জীৱনৰ সকলো দিশতে একচেটিয়া পুঁজিৰ প্ৰভাৱ আছিল। বিশ্ব অৰ্থনীতিৰ মূল ধাৰাসমূহ কেৱল পুঁজিবাদী দেশৰ দ্বাৰাই প্ৰভাৱান্বিত নহয়। এই ক্ষেত্ৰত সমাজবাদী দেশ তথা বিশ্ব অৰ্থনীতি আৰু বিশ্ব ৰাজনীতিত ভূমিকাৰ বিকাশ ঘটাই উন্নয়নশীল দেশসমূহবোৰ এক উল্লেখযোগ্য ভূমিকা আছে। শীতল যুদ্ধৰ কালছোৱাত বিশ্ব অৰ্থনৈতিক বিভেদৰ পৰা ৰক্ষা কৰা আৰু সাম্ৰাজ্যবাদীবোৰৰ অৱৰোধৰ নীতি স্বত্বেও ইয়াৰ প্ৰধান অংশ সমূহৰ মাজত সহযোগিতাৰ বিকাশ ঘটোৱা শক্তিবোৰ হ'ল শান্তিকামী শক্তি, পশ্চিমৰ সেই ৰাজনৈতিক তথা বাৰসায়িক চক্ৰবোৰ, যিবোলাকে বুজিছিল যে আন্তৰ্জাতিক সহযোগিতা হ্ৰাসৰ প্ৰতিকূল ফলাফলে এদিন পশ্চিমীয়া দেশৰ নিজস্ব স্বাৰ্থকে বিনষ্ট কৰিব, সেইসকল লোকৰ প্ৰচেষ্টাও আন্তৰ্জাতিক অৰ্থনীতিৰ স্থিৰতা স্বৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত এক প্ৰধান উপাদান স্বৰূপ।

সমাজবাদী দেশসমূহৰ উৎপাদন পদ্ধতিৰ বিকাশ তথা বৈজ্ঞানিক আৰু কাৰিকৰী প্ৰগতিৰ উন্নতিৰ গতিলৈ লক্ষ্য ৰাখি এই মন্তব্য কৰিব পৰা যায় যে অহা দহ বছৰত ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ দেশবোৰৰ অৱস্থা আমদানিকাৰী দেশ হিচাবে অধিক শক্তিশালী হব আৰু তেওঁলোকৰ বপ্তানি ক্ষমতাও বৃদ্ধি পাব। এই কথা কেৱল মাথোন পৰস্পৰাগত পূব-পশ্চিম সম্পৰ্ক আৰু শক্তি সম্পদ তথা কেঁচামালৰ ক্ষেত্ৰতে নহয় বৰং নতুন ধৰণৰ বিজ্ঞানভিত্তিক উচ্চ প্ৰযুক্তিবিজ্ঞানৰ উদ্যোগৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য।

পূব-পশ্চিম সম্পৰ্কৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োজনীয় ইতিবাচক পৰিবৰ্তন ঘাইকৈ পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। এই দিশত পশ্চিমীয়া দেশসমূহে বপ্তানিৰ ক্ষেত্ৰত সমাজবাদী দেশৰ প্ৰতি থকা বাধা উঠাই লব লাগিব আৰু লগতে এই দেশসমূহৰ আমদানিৰ বৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰত থকা বাধাও নাইকিয়া কৰিব লাগিব। আনহাতে সমাজবাদী দেশসমূহৰ লগত কৰা বাণিজ্যৰ ক্ষেত্ৰত থকা স্থিৰ কোটা ব্যৱস্থা আৰু অন্যান্য বপ্তানিৰ অন্যান্য বাধা সমূহো সমাপ্ত কৰিব লাগিব। লগতে কৃত্ৰিমভাৱে সৃষ্টি

কৰা বাণিজ্যিক চিলিং ব্যৱস্থা আৰু কঠোৰ ৰূপ ব্যৱস্থা ইত্যাদিৰ বিলুপ্তিবো প্ৰয়োজন। পূব-পশ্চিম অৰ্থনৈতিক সম্পৰ্কৰ বিকাশত সাধাৰণ বজাৰৰ বিভেদমূলক নীতি ইয়াৰ কৰ ব্যৱস্থা তথা সমাজবাদী দেশৰ কৃষি পামত উৎপাদিত দ্ৰব্যৰ ই ই চি গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহলৈ বণ্টানিৰ ক্ষেত্ৰত থকা বাধাই বেয়া ধৰণে প্ৰভাৱান্বিত কৰে।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন তথা অন্যান্য সমাজতান্ত্ৰিক দেশবোৰে এই কথা অস্বীকাৰ নকৰে যে বিভেদমূলক নীতি আৰু অনীতিমূলক বাধাৰ অৱসান ঘটাবাটো তেওঁলোকৰ উদ্ভেজনা প্ৰশমনৰ বৈদেশিক নীতিৰ এক প্ৰধান লক্ষণ। তায়, ৰাজনীতিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য হোৱাৰ দৰেই, বিশ্বাসো হৈছে অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰৰ, যি কোনো ধৰণৰ প্ৰগতিৰ ভেঁটি। বিশ্বাস অবিহনে কোনো ধৰণৰ ইতিবাচক অগ্ৰগামী খোজ দিয়াটো অসম্ভৱ।

ছোভিয়েত ইউনিয়ন আৰু সমাজবাদী দেশবোৰে অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰকে ধৰি, ক্ৰমাগত বেয়াৰ ফাললৈ ঢাল খোৱা আন্তৰ্জাতিক পৰিবেশক, অপৰিবৰ্তনীয় প্ৰক্ৰিয়া বুলি নাভাবে। তেওঁলোকে বিশ্বাস ৰাখিছে যে অদূৰ ভৱিষ্যতে বৈদেশিক তথা ঘৰুৱা নীতি নিৰ্দ্ধাৰণৰ ক্ষেত্ৰত পশ্চিমীয়া দেশবোৰত সাধাৰণ জ্ঞান বিৰাজ কৰিব।

“চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহ বিশ্বৰ ৰাজনৈতিক তথা অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ বিকাশ কি ধৰণে ঘটিছে সেই সম্পৰ্কে উদাসীন নহয়” এই কথা চি এম ই এৰ অন্তৰ্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ অৰ্থনৈতিক শীৰ্ষ সন্মিলনত গৃহীত ১৯৮৫ চনৰ জুন মাহত “আন্তৰ্জাতিক শান্তি আৰু অৰ্থনৈতিক সহযোগিতা ৰক্ষা কৰক” শীৰ্ষক ঘোষণাত উল্লেখ আছে। “ইয়াৰ উন্নতিতো তেওঁলোকৰ যথেষ্ট আগ্ৰহ আছে। এই কথা কেৱলমাত্ৰ এইকাৰণেই নহয় যে তেওঁলোকৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতিৰ আঁচনিত তথা অগ্ৰদেশৰ সৈতে তেওঁলোকৰ অৰ্থনীতি, বিজ্ঞান আৰু কাৰিকৰী সম্পৰ্কৰ নিয়মিয়া বিকাশত ইয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়া আছে। সমাজবাদে, যি বিশ্বৰ অগ্ৰতম প্ৰগতিশীল ব্যৱস্থা হিচাপে নিজকে প্ৰতিপন্ন কৰিছে, নিশ্চিতৰূপে, ভৱিষ্যত মানুহৰ বাবে এক প্ৰধান দায়িত্বপূৰ্ণ অৱস্থানৰ পৰা কাৰ্য কৰে, যিহেতু ইয়াৰ মূল লক্ষ্যই হ’ল মানুহ, মানুহৰ কলাণ।”

এল্লা ভি ৱাইছেনকো, কেণ্ডিডেট অব চাইন্স (ইকনমি), চি এম ই এ গোষ্ঠীৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ অৰ্থনীতি আৰু সমাজবাদী সংহতিৰ বিশেষজ্ঞ। এই বিষয়ে এখেতে বহুতো প্ৰবন্ধ লিখিছে।